

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hřbitovy české reformace.

Nová pohřebiště v jižních Čechách v letech 1500-1620

(Český Krumlov, Dačice, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice, Soběslav, Slavonice
Rudolfov a Týn nad Vltavou)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Samek Jakub

Studijní obor: Historie-Bohemistika

Ročník: třetí

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 13. 7. 2018

Jakub Samek

Poděkování

Rád bych poděkoval především vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za odborné konzultace, pomoc a cenné rady při zpracování této práce. Zároveň děkuji PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D. za pomoc s latinskými texty.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na poznání problematiky pohřbívání v předbělohorské době. První část poukáže na problematiku vzniku nových pohřebišť a představí tři základní příčiny jejich vzniku. V části druhé budou přiblíženy konkrétní příklady hřbitovů vzniklých v daném období, které se nacházejí v jihočeských městech. Výchozí publikací pro tuto práci bude osmidílná encyklopedie *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, kterou napsal Karel Kuča. Pramenným poznáním pro danou problematiku budou z části prameny hmotné kultury, například místy dochované náhrobníky či hřbitovní brány. Z písemných pramenů je nutné zvýraznit především prameny právní povahy, které mohou pomoci objasnit právní podmínky vzniku raně novověkých hřbitovů.

Annotation

This bachelor work focuses on the issue of burial rite before the year 1620. The first part points to the origin of new graveyards. Furthermore, it presents three elementary causes of their establishment. The main aim of the second part is to describe the concrete graveyards from the South Bohemia which were created in this period. The initial literature was the encyclopaedia *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* which was written by Karel Kuča. The historical sources for my work were some gravestones and graveyard portals. The main written sources were the books of early modern law which can help discover the issue of founding new early modern graveyards.

Obsah

Úvod.....	7
Vznik nových pohřebišť v raném novověku	14
Právní podmínky vzniku nových pohřebišť	14
Příčiny vzniku nových pohřebišť	15
Konfesní příčiny	15
Hygienické příčiny	17
Prostorové příčiny	18
Příklady jednotlivých měst.....	20
Pohřebiště vzniklá z konfesních příčin.....	20
Dačice.....	20
Jindřichův Hradec	24
Rudolfov/Velké Hory.....	26
Týn nad Vltavou.....	28
Pohřebiště vzniklá z hygienických příčin.....	30
Český Krumlov	30
Soběslav	32
Pohřebiště vzniklá z prostorových příčin	34
Písek	34
Prachatice	37
Pohřebiště nezařazená	39
Slavonice	39
Závěr.....	40
Seznam použitých pramenů a literatury	42
Prameny nevydané	42
Prameny vydané	42
Literatura	43
Soupis obrazových příloh.....	48
Obrazové přílohy:.....	49

Úvod

Bakalářská práce *Hřbitovy české reformace. Nová pohřebiště v jižních Čechách v letech 1500-1620* se bude zabývat vznikem hřbitovů na počátku novověku. Toto období nebylo zvoleno náhodně, neboť v té době nastalo dělení katolické víry na různé konfese. Vlivem toho se rozdělovala také městská společnost a vznikaly bikonfesní či vícekonfesní města. V nich pak mohlo docházet k různým politickým třenicím ohledně získání dominantního postavení v rámci městské správy.¹ Tato proměna se dotkla také zakládání nových pohřebišť. Pohřbívání mrtvých druhů a jistá míra úcty k zesnulému jsou s člověkem propojeny již od pravěku a prošly do dnešních dob unikátním vývojem.² Přítomnost smrti se odrážela v lidských představách, z nichž většina byla, a nutno podotknout, že v některých případech stále je, také odrazem různých náboženství.³ Právě jejich vliv formoval představy nejen toho, co přijde po smrti, ale i samotný akt pohřbívání. Například doba, které se bakalářská práce bude věnovat, byla natolik ovlivněna křesťanstvím, že nelze vykládat rituál pohřbívání bez soudobého náboženského kontextu.

Před uvedením do tématu vzniku jihočeských hřbitovů v letech 1500-1620 je potřeba alespoň krátce představit středověký vývoj pohřbívání v Evropě. Důvodem je, že ve středověku a raném novověku se pohřbívání příliš nelišilo. V průběhu 7. a 8. století se původně pohanská pohřebiště přesunula z odlehlé přírody blíže ke kostelu.⁴ Preferovány byly svatostánky, které se nacházely v blízkosti nebo ještě lépe nad hrobem ostatků mučedníka. Způsob tohoto pohřbívání se nazýval „*ad sanctos*“.⁵ Nová středověká pohřebiště byla zakládána za hradbami ve hřbitovních bazilikách. Během tohoto období nebylo

---

¹) Václav Ledvinka (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014 (= *Documenta Pragensia* 33), s. 18-19.

²) Tyto nejstarší pohanské hroby a pohřebiště jsou předmětem bádání především pro archeology a konkrétní příklady úcty k mrtvým jsou popsány v archeologických studiích. Například Jiří Neustupný, *Pohřbívání žehem v pravěku Čech a Moravy*, Praha 1941; Jiří Havlice, *Pohřební rítus starší doby bronzové v jižních Čechách*, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 14, 2001, s. 57-64.

³) Vliv náboženství či různých představ o posmrtném životě rovněž sahá do nejstarších lidských dějin. Blíže např. Josef Unger, *Pohřební rítus 1. až 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy*, Brno 2006.

⁴) Phillipe Ariès, *Dějiny smrti I. Věk ležících*, Praha 2000, s. 56.

⁵) Tamtéž, s. 48-53.

výjimečné ani pohřbívání přímo uvnitř svatostánku.⁶ Tuto výsadu měli ovšem pouze duchovní a několik privilegovaných, nicméně často docházelo k jejímu obcházení. Důsledkem toho kapacita krypt v těchto hřbitovních bazilikách přestala rychle dostačovat a pohřby se přesunuly vně kostelních zdí.⁷ Výjimkou bylo pohřbívání příslušníků šlechtických rodů, kteří se s přihlédnutím k rodové tradici povětšinou nechávali pohřbívat v rodinných kostelních kryptách.⁸ Pohřbívání v kostele přetrvalo až do 18. století.⁹ Na našem území byl tento způsob postupně zakázán během josefinských reforem, které také regulovaly postup zacházení se zemřelými, a částečně tento proces přiblížily k sekularizaci.¹⁰

Podle Phillipe Arièho byly pro středověk specifické dva druhy hřbitovů. Za prvé se jednalo o čtvercové hřbitovy, nazývané „atriové“, které měly obvykle jednu stěnu přilehlou ke kostelu. Název vycházel ze čtvercové podoby kostelního dvora. Plocha pohřebiště jen ve výjimečných případech převyšovala rozlohu samotného kostela. Obvodové zdi *atria* byly lemovány krytými ochozy, tzv. „*carnarii*“, které sloužily jako pohřební kaple. „*Carnarium*“ dále mohlo sloužit jako kostnice, tzv. „*ossuarium*“. Tam byly umístovány ostatky zemřelých z hrobů, které následně sloužily pro pohřby nových nebožtíků.¹¹ Atriová pohřebiště se vyskytovala ještě na konci 18. století.¹²

Druhý typ středověkého hřbitova se nazýval „*velký otevřený*“ a jeho počátky spadaly do 12. století. Oproti předchozímu typu se lišil především větší rozlohou a zrušením geometrické pravidelnosti. Hřbitovy byly vždy situovány v sousedství kostela, a to jako součást kostelního areálu. Tento typ hřbitova mohl či nemusel být ohraničen hřbitovní zdí a vyskytoval se minimálně do 17. století.

---

⁶) Tamtéž, s. 54.

⁷) Tamtéž, s. 66-71.

⁸) Pavel Král, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 235-240.

⁹) Tamtéž, s. 15.

¹⁰) Například roku 1781 byl zakázán tradiční způsob židovského pohřbívání. V srpnu roku 1784 došlo nařízením ke zrušení hrobek v kláštorech a „vápenných jam“ ve špitálech. Roku 1788 se dalším nařízením zrušily pohřby v soukromých šlechtických hrobkách nacházejících se v kostele. Náboženskou situaci v 18. století se zabýval Zdeněk Nešpor, *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.

¹¹) Blíže k pojmům „*atriový hřbitov*“ a „*carnarium*“ P. Ariès, *Dějiny smrti I*, s. 71-76. K pojmu „*ossuarium*“ tamtéž, s. 81-83.

¹²) P. Ariès, *Dějiny smrti I*, s. 83.

Částečná změna tohoto uspořádání přišla s nástupem reformních hnutí v raném novověku. Odlišnosti v praktikování víry a myšlení napříč různými konfesemi se dotkly také rituálu pohřbu. Změny byly patrné především u hřbitovů vzniklých z konfesních důvodů, kterým bude věnována samostatná kapitola.¹³

Téma vzniku hřbitovů by se dalo klasifikovat jako výseč všeobecných dějin smrti, které jsou velmi vděčným námětem historického bádání. Při ohlédnutí za odbornou literaturou spojenou s tématem vzniku hřbitovů je nutné v první řadě zmínit práci francouzského historika Phillipa Arièho. Autor se ve svých dvoudílných *Dějínách smrti* zabýval vnímáním smrtelnosti, vznikem hřbitovů či pohřebním tradicím, a to převážně v době od raného středověku po 19. století.¹⁴ Problematika je popsána na příkladu Francie, především pak Paříže. Konkrétní příklady lze nicméně zobecnit a opatrně vztáhnout také na české prostředí, i když je důležité zohlednit posun mezi jednotlivými termíny.¹⁵ V publikaci je mimo jiné popsán také spor mezi pařížskými katolíky a protestanty ohledně pohřbívání, který vznikl v období reformace.¹⁶ Obdobný příklad z prostředí raně novověké Moravy bude přiblížen v části „*Konfesní příčiny*“.

Správné uchopení problematiky raně novověkých pohřebišť není možné bez dostatečné znalosti tehdejších náboženských poměrů. Velkou roli zde hrálo vícekonfesní prostředí, které se ve větší míře začalo formovat právě před 500 lety, kdy německý reformátor Martin Luther zveřejnil svůj program. Na našem území spadají počátky reformace ještě dále, až do období husitské reformace. Těmto tématům, tedy náboženským poměrům v 15. a 16. století, se věnovalo několik historiků.

Z novějších prací se církevními dějinami zabývá publikace *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*.¹⁷ Jednotlivé kapitoly jsou zaměřeny na systém církevní správy, vztah církve a státu, na vzdělávání, kulturu a jiné. Pozornost byla směřována také na konfesní spory a jejich odraz v raně novověké kultuře.

---

¹³) Nelze opomenout, že v této době byly na našem území také minoritní židovské komunity. Ty také mívaly svá pohřebišť, typologií i rituálem pohřbu zcela odlišná od těch křesťanských, a proto jim nebude v práci věnována bližší pozornost. Blíže k českým Židům v 16. století např. Tomáš Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 43-60.

¹⁴) P. Ariès, *Dějiny smrti I. Věk ležících*, Praha 2000; též, *Dějiny smrti II. Zdivočelá smrt*, Praha 2000.

¹⁵) V českém prostředí se dějinám smrti věnoval např. P. Král, *Smrt*.

¹⁶) P. Ariès, *Dějiny smrti II. Zdivočelá smrt*, s. 13-39.

¹⁷) Jiří Mikulec a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Ze starších studií je zcela stěžejní dvoudílná práce Zikmunda Wintera, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*.¹⁸ V díle se autor ve dvou svazcích věnoval různým konfesím i drobnějším náboženským uskupením,¹⁹ které byly svým počtem nejvýznamnější, dále životu v okolí farnosti a také pozici kněze ve společnosti, a to jak ve světské, tak i církevní rovině. K problematice zakládání hřbitovů má nejbližše pátá kapitola prvního svazku nazvaná *Vrchol náboženských zápasů a jejich konec*, která se zabývá střety mezi katolickou církví a protestantskými konfesemi.²⁰

Pro lepší uchopení problematiky sporů v otázce pohřbívání nekatolíků je důležitá studie Tomáše Sternecka publikovaná ve sborníku *Církev a smrt*.²¹ Na příkladu královského města Brna přiblížila období, kdy bylo brněnským evangelíkům zakázáno pohřbívání při farním kostele sv. Jakuba. K zákazu došlo v roce 1600 a stál za ním olomoucký biskup František z Dietrichštejna. Zákaz se brzy dotkl i ostatních městských pohřebišť, což celkem pochopitelně vedlo k silnému odporu ze strany brněnských nekatolíků. Situaci ještě více zhoršovalo jednání Jana Chenetia, katolického faráře při sv. Jakubu, který biskupský zákaz velice striktně dodržoval. Spory se vyostřovaly, na faráře Chenetia bylo dokonce vystřeleno z ručnice, a tak bylo potřeba situaci důsledně řešit. Na jaře roku 1604 tak byl brněnským evangelíkům vytyčen za souhlasu olomouckého biskupa prostor, kde si mohli zřídit vlastní

---

¹⁸) Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století* I-II, Praha 1895-1896.

¹⁹) Vedle katolíků vyčlenil samostatnou kapitolu také husitům, luteránům, českým bratřím a drobným sektám, např. novokřtěncům, valdenským či adamitům.

²⁰) Otázku sporu mezi nekatolickými konfesemi lze dále nalézt například v článku Petra Zemka, *Jednota bratrská v zápase s jihlavským farářem Janem Hederikem*, in: Martin Wernisch (ed.), *Unitas Fratrum 1457-2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*, Jihlava 2007, s. 15-29. Autor se v článku mimo jiné dotkl náboženské pře, vzniklé odmítnutím pohřbu člena Jednoty bratrské na luterském pohřebišti při jihlavském farním kostele sv. Jakuba. Sborník obsahuje také studii věnující se kulturním zvyklostem během pohřbů bratrské šlechty.

²¹) Tomáš Sterneck, *"Chtějí krchov, by pak třebas na několiko zámkuov zamčen byl, mocně odevřiti a to mrtvé tělo sami pochovati"*. *Pohřby v konfesijně rozděleném prostředí na příkladu předbělohorského Brna*, in: Martin Holý – Pavel B. Kůrka (edd.), *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku = Church and death: the institutionalization of death in the early modern times*, Praha 2007, s. 79-113.

pohřebišť. To vše pod příslibem jistých omezení, jakými byly například absence evangelických písní či zákaz nošení loučí během pohřebního obřadu.²²

Informace o hřbitovech Jednoty bratrské je možné nalézt v monografii Ferdinanda Hrejsy *Sborové Jednoty bratrské* z roku 1939.²³ Kniha obsahuje abecední seznam měst, městeček a vsí, v nichž se nacházely bratrské sbory, nebo míst, kde je z pramenů známa jejich přítomnost. V první části monografie se autor zaměřil na Čechy a Moravu, v části druhé je zmíněn osud sborů po bitvě na Bílé Hoře a sborů zahraničních, založených českými exulanty.²⁴

Hřbitovům jako poslednímu místu odpočinku slavných či významných osob jsou věnovány knihy *Klíč k pražským hřbitovům* a *Klíč k českým hřbitovům*.²⁵ Nutno ovšem zmínit, že tyto publikace jsou orientovány takřka výlučně na náhrobky z 19. a 20. století, zatímco starší historie pohřebišť není zmíněna či je spíše nepřesná. Přesto jsou knihy odrazem určité oblíbenosti témat spojených se smrtí i mezi širšími vrstvami populace.

Jelikož smrt byla s lidmi neúprosně spjata napříč dějinami, dochovalo se mnoho pramenů, a to jak písemných, tak hmotných, které o ní podávají svědectví. Nejzajímavějšími jsou jistě prameny právní povahy, v tomto případě konkrétně testamenty či kšafty. Spíše než k problematice vzniku hřbitovů jsou však vhodné především ke studiu rituálu pohřbívání jako takového či k poznání mentálních dějin jednotlivce. Českým raně novověkým testamentům se u nás věnovali zejména Pavel Král, Tomáš Malý či Michaela Hrubá.²⁶

Dalšími typy pramenů, které jsou lze použít ke studiu dějin smrti, jsou pohřební kázání. Nejnovější studií věnující se této problematice je publikace Radmily Prchal

---

²²) Tamtéž, s. 90-91.

²³) Z dalších prací Ferdinanda Hrejsy je potřeba uvést alespoň, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912; *Dějiny křesťanství v Československu I-VI*, Praha 1947-1950. Tyto publikace jsou jen zlomkem z autorova bádání v oblasti církevních dějin.

²⁴) Ferdinand Hrejsa, *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1939.

²⁵) Petr Kovařík, *Klíč k pražským hřbitovům*, Praha 2001; P. Kovařík – Blanka Frajerová, *Klíč k českým hřbitovům*, Praha 2013.

²⁶) P. Král (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002; Tomáš Malý, *Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*, Časopis Matice moravské 126, 2007, s. 251-266; T. Malý, *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*, Brno 2009; Michaela Hrubá, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle". Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

Pavličkové z roku 2017.²⁷ Autorka využila pohřební kázání k osvětlení konfesionalizace v oblasti pohřbů, když porovnávala různorodost jednotlivých kázání v rámci čtyř raně novověkých konfesí (utravistická, luteránská, bratrská a katolická).

Zdrojem pro poznání hmotných památek je série prací, které vycházely převážně v první polovině minulého století pod názvem *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století*. Jednotlivé díly jsou sestaveny podle bývalých politických okresů. Obrovským přínosem je, že se v těchto soupisech vyskytují také památky a prameny, které se do dnešních dob nedochovaly či není známo jejich přesné uložení. *Soupisy* nebyly bohužel vytvořeny pro všechny bývalé politické okresy. V souvislosti s bakalářskou prací je pak nezbytné zmínit díly 14, 33 a 38, tedy okresy Jindřichův Hradec, Písek a Prachatice.²⁸

V časopise *Epigraphica & Sepulcralia*, který je zaměřený na sepulkrální památky a uměleckohistoricko-epigrafickou tematiku s tím související, se vyskytuje několik studií zabývajících se náhrobky pocházejícími z 16. století.²⁹ Studie spojené s dějinami jižních Čech jsou převážně věnovány posledním Rožmberkům.³⁰ Články jsou vhodné ke správnému pochopení problematiky interpretace hmotných pramenů, které budou v bakalářské práci také uvedeny.

Hlavním cílem práce je uvést čtenáře do problematiky vzniku nových pohřebišť z období let 1500-1620 na příkladu jižních Čech. Konkrétně budu sledovat dokumentaci náboženských a právních podmínek souvisejících se zakládáním nových pohřebišť. Dále porovnáám příčiny, které mohly vést k založení těchto hřbitovů. Předpokládané důvody vzniku nových hřbitovů jsou konfesní, hygienické a prostorové. Konkrétní příklady hřbitovů

---

²⁷⁾ Radmila Prechal Pavličková, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017.

²⁸⁾ Pro ostatní bývalé jihočeské politické okresy existují *Soupisy* pro České Budějovice (č. 8), Třeboň (č. 10), Český Krumlov (č. 41) a Kaplici (č. 42)

²⁹⁾ Petr Hrubý, *Náhrobek kancléře Ladislava ze Šternberka (†1521) a úskalí figurálního sepulkrálního sochařství kolem roku 1600*, *Epigraphica & Sepulcralia* 2, 2006-2007, s. 65-74; Hana Myslivečková, *Náhrobek Václava Berky z Dubé a Lipé (†1575) v kostele Panny Marie před Týnem v Praze a jeho moravské paralely*, *Epigraphica & Sepulcralia* 2, 2006-2007, s. 143-165.

³⁰⁾ Například Milan Hlinomaz, *Nápisy na rakvi Petra Voka z Rožmberka rodové funerální konsekvence (ke 400. jubileu vymření rodu)*, *Epigraphica & Sepulcralia* 3, 2011, s. 75-82. Blíže k posledním Rožmberkům Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989; Václav Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.

z prostředí vrchnostenských a královských následně zařadím podle předpokládaných příčin jejich vzniku.³¹ Vedlejším cílem bakalářské práce je výklad dějin jednotlivých hřbitovů s přesahem do dnešní doby a případná interpretace dochovaných pramenů hmotné kultury, jako jsou erby a nápisy na náhrobnících, hřbitovních branách či přilehlých kostelech.

---

³¹) Zde je důležité upozornit na fakt, že v roce 1609 byl dvěma ze sledovaných měst udělen titul královského města. Jedná se o Prachatice a Týn nad Vltavou.

Vznik nových pohřebišť v raném novověku

Právní podmínky vzniku nových pohřebišť

Tématika pohřbívání a hřbitovů nevypovídá pouze o zvyklostech a představách o posmrtném životě našich předků. Nahlížení na rituál pohřbu ze světského úhlu pohledu by mohlo odhalit neméně zajímavou výpověď o právních poměrech raného novověku. V 16. století existovalo několik právních předpisů, podle kterých se jednotlivé vrstvy obyvatelstva řídily, a je otázkou, zda tyto dokumenty definovaly také samotný akt zakládání nových hřbitovů.

Česká zemská zřízení³² se otázkou vzniku nových hřbitovů nezabývala.³³ Rovněž *Kniha tovačovská*, která byla soupisem zemského práva v Markrabství moravském, se k dané problematice nevyjádřila.³⁴ Koldínova *Práva městská Království českého* se sice zabývala otázkou výstavby obytných domů a definovala určité právní normy s tím spojené, nicméně přímo podmínky pro zakládání hřbitovů v nich popsány nebyly.³⁵

Jinak se k otázce hřbitovů stavěl *Majestát*, zejména jeho dodatek, tzv. *Porovnání*. Oba právní dokumenty z léta 1609 však byly platné pouze v Čechách, později vyšel obdobný dokument též pro Slezsko.³⁶ V textu *Porovnání* se nacházely dva odstavce upravující podmínky pohřbívání. Za prvé byly umožněny pohřby na stejném hřbitově v rámci vícekonfesní farnosti. K tomu však bylo nutné, aby se dotyčné konfesní strany byly schopné domluvit a společně přispívat na provoz farnosti a tedy i hřbitova.³⁷ Za druhé bylo nekatolíkům povoleno zakládat vlastní pohřebiště v případě, že se nedohodli s katolíky.³⁸

³²) Vladislavské zřízení zemské z roku 1500 a jeho úpravy z let 1530, 1549 a 1564.

³³) Josef Jireček – Hermenegild Jireček (edd.), *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882; Petr Kreuz – Ivan Martinovský (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Dolní Břežany 2007.

³⁴) Vincenc Brandl (ed.), *Kniha tovačovská aneb Pana Ctibora z Cimburku a Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském*, Brno 1868.

³⁵) Karel Malý (ed.), *Práva městská Království českého*, Praha 2013, s. 538-543.

³⁶) Jiří Mikulec a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 326.

³⁷) Kamil Krofta, *Majestát Rudolfa II.*, Praha 1909, s. 40-41.

³⁸) „V kterých pak místech nebo městech buď královských, králové Její Mti., neb na panstvích J. Mti. cí. ti, kdož pod obojí jsou svých vlastních kostelův neb pohřbův ani společných s stranou pod jednou by neměli, ti vedle znění vejš dotčeného majestátu sobě kostely a chrámy k službě Boží vystaviti, jako i místa k pohřbům svým vzdělati motci budou“; K. Krofta, *Majestát*, s. 41.

Právní podmínky vzniku nových pohřebišť mohla podhalit také korespondence konsistoří. V edicích těchto pramenů se ovšem o takových podmínkách v kontextu jižních Čech nepíše.³⁹

Příčiny vzniku nových pohřebišť

Nově založené hřbitovy z let 1500-1620 jsou v této bakalářské práci popsány podle předpokládaných tří hlavních důvodů, které mohly vést k jejich vzniku. Mohly by jimi být příčiny konfesní, hygienické a prostorové, které jsou dále přiblíženy. Velmi důležitá je také skutečnost, že v praxi mohlo docházet ke kombinaci těchto příčin. Mimo tyto tři předpokládané důvody je nezbytné ještě zmínit alespoň vojenská pohřebiště či například hřbitovy neviňátek. Hřbitovům vzniklých z těchto důvodů se práce věnovat nebude.

Konfesní příčiny

Konfesní situace lze pokládat za nejzajímavější možný důvod zakládání nových pohřebišť. S nástupem reformace se v náboženském prostředí začala štěpit dosud jednotná katolická církev. S novými konfesemi se tak objevily drobné rozepře jak mezi původními katolíky a nově vzniklými nekatolickými skupinami, tak i mezi různými nekatolickými konfesemi navzájem. Tyto rozepře se zvětšily a přerostly v problémy, které se mimo jiné dotkly také pohřbívání. Ve větších městech, kde žily vedle katolíků početné nekatolické konfese, docházelo k založení hřbitovů nových, tzv. *obecních*. Ty měly sloužit nekatolické konfesi, která se v daném městě nacházela. Důvodem byla silná neochota katolíků sdílet po smrti stejné místo s heretiky a naopak.⁴⁰ Nebylo neobvyklé, a to zvláště v dobách před přijetím České konfese, že se otázka pohřbů stala pro všechny konfese velmi palčivou. Například v Českých Budějovicích byl roku 1555 pohřben nekatolík na katolickém hřbitově při klášterním kostele Obětování Panny Marie. Hřbitov byl následně jako znesvěcený uzavřen a teprve v roce 1614, bezmála po 60 letech, požádala městská rada o jeho znovuvysvěcení.⁴¹

Je nutno podotknout, že konfesní problémy málokdy končily po založení nového hřbitova. Nekatolíci sice měli vlastní plochu, kde mohli ukládat těla svých zemřelých

---

³⁹⁾ Borový, Klement (ed.), *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I-II*, Praha 1868 - 1869; Julius Antonín Pažout (ed.), *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, Praha 1906; František Tischer (ed.), *Dopisy konsistoře pod obojí z let 1609-1619 I-II*, Praha 1917.

⁴⁰⁾ P. Ariès, *Dějiny smrti II*, s. 32.

⁴¹⁾ Daniel Kovář, *Budějovické hřbitovy. Malý kulturně-historický průvodce*, České Budějovice 2001, s.

sousedů, nicméně byla narušena určitá kontinuita rodových pohřbů na tradičním místě, což vedlo zvláště u bohatších měšťanů a šlechty žijící ve městech k nevoli. V Čechách měl takovéto přetrvávající spory řešit právě Majestát.⁴²

S výskytem nové konfese v některých obcích však ne vždy došlo k založení nového *obecního* pohřebiště. Záleželo na jednotlivých církevních hodnostářích anebo na vrchnosti, jak se k otázce pohřbívání postavili, a zda rozdílné náboženské skupiny dokázaly přistoupit na společné pohřbívání na původním hřbitově.

Nová konfesní pohřebiště povětšinou vznikala především tam, kde docházelo k výraznějším konfliktům v otázce víry. Jednotlivé příklady hřbitovů tak jsou pod konfesní důvody zařazeny v případě, že se staly předmětem konfesních konfliktů během založení či v brzké době po něm.⁴³

Pohřebiště Jednoty bratrské jsou v práci řazena rovněž v souvislosti s konfesními příčinami vzniku. Jednota bratrská totiž zakládala při svých sborech vlastní pohřební plochy, které se povětšinou nacházely v prostorách více či méně přiléhajících sborovému domu. Některé z nich byly dokonce založeny ještě před samotným vznikem sboru, tedy v době, kdy se na daném místě nacházela pouze menší kazatelna s nevelkou bratrskou komunitou. Takovým příkladem jsou Dačice, kde bratři dostali vymezené území pro stavbu sboru teprve dvaadvacet let po založení hřbitova.⁴⁴

Náboženskou situaci Jednoty bratrské v Čechách komplikovalo vydání Svatojakubského mandátu v srpnu roku 1508, který činnost bratří zakazoval. Nové bratrské sbory a tedy i hřbitovy tak vznikaly převážně na Moravě, kde byla vrchnost vůči Jednotě poněkud shovívavější než v Čechách. Důležitým faktorem, který bratry na Moravě určitým způsobem ochránil, byla moravská neúčast během stavovského povstání v roce 1547, díky čemuž pro ně nebylo revidované vydání původního Svatojakubského mandátu v roce 1548 tak ničující.⁴⁵

---

⁴²) K. Krofta, *Majestát*, s. 41.

⁴³) P. Ariès, *Dějiny smrti II*, s. 34. V prostředí Moravy tomu tak nejspíše bylo po vydání Majestátu, který pro Markrabství moravské neplatil.

⁴⁴) Ferdinand Hrejsa, *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1939, s. 78-79.

⁴⁵) J. Mikulec a kol., *Církev*, s. 326.

Hygienické příčiny

V Evropě včetně českých zemích byly od 11. do 17. století velmi časté morové rány. Každé takové nákaze podlehl mnoho obyvatel. Například ve 14. století v kontextu celé Evropy vypovídají záznamy o obětech moru dokonce v řádech miliónů, v Čechách se hovoří o sto tisících mrtvých.⁴⁶ Mor se šířil převážně ve městech mezi chudými vrstvami obyvatelstva. Při vysoké úmrtnosti, která mor provázela, bylo nezbytné zajistit taková opatření, aby se nemoc příliš nešířila. Většina z opatření se svou účinností pravděpodobně rovnala nule a opravdu relevantních postupů bylo pomálu.⁴⁷ Mezi účinnější opatření patřily například osvětové protimorové listy, vydávané převážně v době rozšíření knihtisku, nebo různá karanténní opatření, jako například zavření městských bran.⁴⁸

Další funkční opatřením představovaly morové hřbitovy vzniklé v pozdější době. V polovině 16. století se v Království českém objevily myšlenky přenést pohřebiště mimo město za účelem jeho ozdravení.⁴⁹ V této době často nebyly hřbitovy ohraničeny zdí, tudíž byly volně přístupné zvěři. Tu lákaly i hromady kostí nacházejících se v prostorách hřbitovů.⁵⁰ Největším zdrojem infekce pak byly nejspíše speciální pohřební místa, která Ariès nazývá „*velké společné jámy*“. Ty sloužily hlavně pro pohřbívání chudých, kteří byli k nákaze morem nejvíce náchylní.⁵¹

Svou očistnou službou se morová pohřebiště odlišovala.⁵² Jedním z nejznámějších morových hřbitovů u nás je barokní „*Dolní hřbitov*“ architekta Jana Blažeje Santiniho ve Žďáře nad Sázavou. Přestože rok vzniku neodpovídá sledovanému období, je vhodný na

---

⁴⁶) Eduard Wondrák, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999, s. 9.

⁴⁷) Všechny rady jak léčit mor, či mu předejít, jsou popsány v dobových lékařských traktátech např. *Spis o nemocech morních, kterak se mají lidé chovati před tím, i po tom času* Jana Černého z roku 1506 či pojednání Jana Vočehovského, *Krátkej spis o morovej nemoci* z roku 1552. Edice těchto spisů jsou volně k nahlédnutí na stránkách Vokabuláře webového (ke dni 10. 3. 2018). Několik protimorových opatření z 15. a 16. století popsal Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 197-217, nebo z novějších prací Eduard Wondrák, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999.

⁴⁸) E. Wondrák, *Historie moru*, s. 27; Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 204.

⁴⁹) Z. Winter, *Kulturní obraz II*, s. 198.

⁵⁰) Tamtéž, s. 197-198.

⁵¹) P. Ariès, *Dějiny smrti I*, s. 77-81.

⁵²) E. Wondrák, *Historie moru*, s. 9-29.

vysvětlení, proč lze morové hřbitovy odlišovat od ostatních. Dolní hřbitov vznikl v době, kdy byl mor ve Žďáru teprve očekáván, a proto lze vykládat jeho založení jako určité preventivní hygienické opatření.⁵³ Pohřebiště vzniklé z hygienických příčin by tedy mělo primárně sloužit pouze k pohřbívání obětí moru.

Po roce 1716 se již v našem prostředí velké morové rány nevyskytly.⁵⁴ Myšlenka hygienických opatření v souvislosti se zakládáním nových pohřebišť nicméně zůstala do jisté míry dodnes. V dnešních právních předpisech je spojena všeobecně s ochranou veřejného zdraví a ochrany podzemních vod.⁵⁵

Prostorové příčiny

V úvodu byla naznačena situace zákazu pohřbů uvnitř městských hradeb a pohřbívání ve hřbitovních bazilikách. Tyto baziliky byly původně lokalizovány za hradbami měst, tedy „*extra muros*“.⁵⁶ Současně je důležité si uvědomit, že původní hřbitovy, jejichž rozšíření nebylo ve sledovaném období 1500-1620 možné, mohly být původně také za hradbami, ale v důsledku rozšiřování měst se staly součástí městské zástavby. Tato pohřebiště, která byla situována přímo v městě, se nazývají „*intra muros*“ neboli uvnitř hradeb.⁵⁷

Poslední důležitá příčina vymezení nových ploch pro ukládání mrtvých byla výrazně prostší než předchozí příčiny konfesní a hygienické. Ke vzniku nového pohřebiště z prostorových důvodů docházelo za následujících situací. Za prvé tehdy, kdy znovuvyužití hrobů nebylo možné kvůli většímu počtu mrtvých, jejichž těla nestihla v zemi dostatečně zetlít. V 16. století bylo totiž běžnou praxí, že se po čase kosti zemřelých z hrobového místa vyjmuly a byly uloženy do kostnic. Tato praktika se místy udržela až do konce 19. století.⁵⁸ V takovém případě sice mohlo dojít k případnému rozšíření hřbitova, což však u typu „*intra muros*“ bylo málokdy uskutečnitelné vlivem husté zástavby uvnitř hradeb. Situace následně mohla být vyřešena přemístěním hřbitova, kdy s výstavbou nového hřbitova zaniklo původní pohřebiště, anebo založením zcela nového hřbitova, kdy původní pohřebiště sloužilo ještě

---

⁵³) Mor se nakonec městu vyhnul zcela a morový dolní hřbitov byl poté využíván k běžným pohřbům. Blíže Jaroslav Petru, *Santiniho stavby ve Žďáru nad Sázavou*, Praha 1967; Mojmír Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel. Život a dílo*, Praha 1998.

⁵⁴) E. Wondrák, *Historie moru*, s. 93.

⁵⁵) Zákon č.193/2017 Sb., Změna zákona o pohřebnictví, §17 Zřízení veřejného pohřebiště, s. 2004.

⁵⁶) P. Ariès, *Dějiny smrti I*, s. 52-53.

⁵⁷) Tamtéž, s. 55.

⁵⁸) Tamtéž, s. 80.

nějakou dobu. Často v této situaci hrál jistou roli také mor. Pokud takto nově vzniklé pohřebiště sloužilo s důrazem na protimorová opatření, je v práci zařazeno mezi hygienické příčiny. Založení hřbitova při nově vzniklém kostele je možné také řadit do této kategorie.

Příklady jednotlivých měst

Příklady pro tuto bakalářskou práci jsou vybrané na základě osmidílné encyklopedie Karla Kuči, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V ní se nacházelo v kontextu jižních Čech celkem sedm přímých zmínek o nových pohřebištích vzniklých mezi lety 1500-1620.⁵⁹ V témže kontextu Karel Kuča ve své encyklopedii uvedl také mnoho měst,⁶⁰ kde došlo k založení kostela, ovšem již bez zmínky o současném založení hřbitova.⁶¹ Dva příklady zmiňovaná encyklopedie neuvádí. Jedná se o soběslavský hřbitov z roku 1580 a hřbitov na Rudolfově založený roku 1555.⁶² V Hrejsově práci *Sbory jednoty bratské* se nachází zmínka o bratrském pohřebišti v Nové Olešné.⁶³ Tomuto hřbitovu však nebude v práci věnována pozornost, jelikož se v průběhu dějin nikdy nejednalo o městské prostředí.

Pohřebiště vzniklá z konfesních příčin

Dačice

První zmínka o historii Dačic,⁶⁴ spadajících na území historické Moravy, sahá do roku 1183, kdy byl vysvěcen tamní farní kostel.⁶⁵ Během 15. století, zvláště po husitských válkách, převládlo v obci postupně utrakvistické myšlení. Později měli nekatolíci na faře i své kněží. Důležitým faktorem ovlivňujícím náboženské smýšlení poddaných v obci mohla být změna vrchnosti v roce 1459, kdy Dačice od pánů z Hradce koupil Wolfgang z Krajku⁶⁶ Na přelomu

---

⁵⁹⁾ Jedná se o Český Krumlov, Dačice, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice, Slavonice a Týn nad Vltavou.

⁶⁰⁾ Jedná se o města České Budějovice, Kaplice, Křemže, Lomnice nad Lužnicí, Milevsko, Mladá Vožice, Trhové Sviny a Třeboň, ve které byly v 16. století založeny dokonce dva nové kostely

⁶¹⁾ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* I-VIII. V rámci celé České republiky je pak v této encyklopedii přímá zmínka o založení křesťanského hřbitova v dané době na 39 lokalitách.

⁶²⁾ Jan Lintner, *Hřbitovní kostel sv. Marka, Soběslav* 1936, s. 5; D. Kovář, *Budějovické hřbitovy*, s. 13.

⁶³⁾ Ke hřbitovu v Nové Olešné (bývalá Německá Olešná) F. Hrejsa, *Sborové*, s. 42.

⁶⁴⁾ K dějinám Dačic ze starších prací Jan Beringer – Jaromír Janoušek, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893. Z novějších Jan Bystřický a kol., *Dějiny Dačic*, Dačice 2016.

⁶⁵⁾ J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 158.

⁶⁶⁾ Tamtéž, s. 3-15. Více ke Krajířům z Krajku Stanislava Nováková, *Krajířové z Krajku. Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010.

15. a 16. století byl na faru dosazen katolický kněz, ačkoliv měli utrakvisté v obci většinu. Nejdéle však roku 1548 byla farnost opět utrakvistická.⁶⁷

Sympatie s myšlenkami reformace u vrchnosti a poddaných mohla být jednou z příčin, která vedla k usazení další nekatolické konfese ve městě, jíž byla Jednota bratrská. První zmínka o ní pochází z 28. září 1507, kdy Jindřich z Krajku potvrdil darování části polností měšťanem Šimonem Jednotě bratrské za účelem zřízení vlastního hřbitova. Ten byl poté založen za tzv. „Teleckou bránou“.⁶⁸

K Jednotě bratrské byla vrchnost velmi vstřícná. Roku 1526 daroval Jindřich z Krajku bratřím do dědičného držení „dvořiště“, a to nedaleko domu, kde bydleli. O dva roky později jim na jejich žádost o vyčlenění místa na stavbu sboru věnoval dům. Koncem 16. století byli bratři v Dačicích spíš už jen tolerováni než přímo podporováni, jak tomu bylo za Jindřicha z Krajku.⁶⁹ Jednota bratrská se nacházela v Dačicích až do nástupu rekatolizace. V roce 1623 byl bratrský sbor vyčleněn katolickým kněžím.⁷⁰ Podle Ferdinanda Hrejsy se sborový dům nacházel na severovýchodě města⁷¹ v části zvané „na Skrchově“, kde stál do roku 1834.⁷² Ve stabilním katastru z roku 1829 by jeho poloha odpovídala zděnému domu čp. 38.⁷³

Bratrský hřbitov sloužil od svého založení Jednotě bratrské a jí nakloněné okolní šlechtě.⁷⁴ Existuje několik dochovaných zpráv o bratřích, kteří byli v Dačicích před rokem

---

⁶⁷) Tamtéž, s. 89.

⁶⁸) Telecká brána, též Horní brána, je označení pro městskou bránu v ústí cesty z Telče do Dačic. Dačické městské brány jsou dnes již zaniklé, podle Beringera a Janouška se tak stalo nejdéle v první polovině 19. století; F. Hrejsa, *Sborové*, s. 78.

⁶⁹) Jan Bystřický a kol., *Dějiny*, s. 106. Karel Kuča mylně uvedl existenci bratrské obce v letech 1519-1577; K. Kuča, *Města a městečka I*, s. 611.

⁷⁰) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 106.

⁷¹) Jan Beringer a Jaromír Janoušek mylně uvedli, že sborový dům se nacházel na severozápadní straně města.

⁷²) F. Hrejsa, *Sborové*, s. 79.

⁷³) Náhled do stabilního katastru z internetových stránek Archivní mapy:

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=m0409-1

⁷⁴) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 186. Autoři zde vycházeli z latinského listu cizkrajovského faráře a děkana Matouše Sissenbeka z října roku 1708 adresovanému olomoucké konsistoři. Podle jejich překladu je v listu psáno o hřbitově, kde se podle tradice pohřbívala těla nekatolíků. Je pravděpodobné, že se jednalo pouze o bratrskou šlechtu, utrakvisté se nejspíše nechávali pohřbívat při farním kostele.

1620 pochování.⁷⁵ Po Bílé hoře přestával být hřbitov postupně využíván, ovšem nezanikl zcela. Roku 1680 zde za morové rány bylo pohřbeno 54 obětí a hřbitov je uváděn jako „*pustý bratrský*“.⁷⁶ Ve stejném roce byla také přistavěna kaple sv. Rocha a sv. Šebestiána.⁷⁷ Na vedutě města z roku 1730 je hřbitov zakreslen ve čtvercové podobě s kaplí v severozápadním rohu. Je pravděpodobné, že stejnou velikost zaujímal již v 16. století. I přes jeho čtvercový půdorys jej nejspíš nelze zařadit mezi Ariého „*atriová pohřebiště*“, jelikož se nenacházel v prostoru kostela. Ze záznamů z roku 1764 je patrné, že zde docházelo k pohřbům chudiny. Za josefinských reforem byl zrušen hřbitov u farního kostela sv. Vavřince, v důsledku čehož došlo roku 1790 k rozšíření bývalého bratrského pohřebiště o jednu míru pole, a pohřby se přesunuly tam.⁷⁸

Bývalý bratrský hřbitov v Dačicích je unikátní zejména tím, že se zde dodnes zachovalo relativně velké množství náhrobků ze 16. století. Díky svědectví faráře Šimona Částky z roku 1771 je známo, že v jeho době bylo možno spatřit na hřbitově přibližně 100 předbělohorských náhrobků včetně jedné krypty patřící pánům z Roupova,⁷⁹ kde měl být údajně pohřben již jemu neznámý Krajíř z Krajku.⁸⁰

Do dnešní doby se zachovalo pouze jedenáct náhrobních kamenů.⁸¹ Šest z nich prokazatelně patřilo šlechtickým rodům. Na jednom z náhrobků je vyobrazen erb Krajířů z Krajku, tři zobrazují erb pánů z Roupova.⁸² Pátý náhrobek nese letopočet 1590 a patřil mladé

---

⁷⁵) Blíže k seznamu pohřbených bratří J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 99.

⁷⁶) Tamtéž, s. 188.

⁷⁷) K. Kuča, *Města a městečka I*, s. 611.

⁷⁸) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 188. Pravděpodobná původní podoba je zachycena ještě na mapě I. vojenského mapování. Plocha hřbitova po rozšíření z roku 1790 je zanesena na mapě stabilního katastru. V téže mapě již není patrný farní hřbitov u kostela sv. Vavřince, na jehož místě je podle legendy městský park. Od posledního rozšíření v roce 1870 slouží bratrský hřbitov dodnes.

⁷⁹) K pánům z Roupova Jan Halada, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992, s. 128-129.

⁸⁰) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 187.

⁸¹) Jana Bisová, *K dějinám pohřbívání v Dačicích: s přihlédnutím k matrice zemřelých a dokumentaci starého hřbitova*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 65-97. Jan Beringer a Jiří Janoušek upozornili jen na 10 zachovalých kusů; J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 187. Karel Kuča se k náhrobkům nevyjadřuje.

⁸²) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 187.

Kateřině Koňasové z Vydří,⁸³ majitelce sousedního panství Kostelní Vydří. Na posledním z nich je rovněž erb Koňasů z Vydří, ovšem není jasné, komu přesně patřil.⁸⁴ Tyto náhrobní kameny potvrzují svědectví písemných pramenů, které uváděly pohřby nekatolické šlechty na bratrském hřbitově. Náhrobky nesoucí erby Roupovských a Koňasů pak také částečně vypovídají o náboženském smýšlení nižší šlechty vlastníci statky v okolí Dačic. Zajímavou výpovědní hodnotu mohl nést náhrobek s reliéfem dámské postavy v sukni se sepjatýma rukama, pocházející pravděpodobně z dob vlády Maxmiliána II.⁸⁵ Bohužel tento byl již v roce 1860 nečitelný, a tak lze jen těžko odhadovat, kdo je onou dámou a jaké poselství se mohlo v kameni ukrývat. (viz Příloha 1)⁸⁶

Dalšími hmotnými prameny, které se do dnešních dnů bohužel nedochovaly, byly dvě cínové rakve nalezené v kryptě kostela sv. Vavřince na konci 18. století.⁸⁷ Jedna údajně nesla letopočet 1587⁸⁸ a patřila Albrechtu Krajíři z Krajku, druhá z roku 1600 náležela jeho synu Oldřichovi. Na základě svědectví o těchto dvou pramenech naznačili Jan Beringer a Jaromír Janoušek rozdílnost v konfesionalitě mezi jednotlivými větvemi Krajířů z Krajku.⁸⁹ Tezi o tom, že na rozdíl od boleslavské větve se moravští Krajíři přikláněli více k utrakvistu než k Jednotě bratrské, podpořila v publikaci *Dějiny Dačic*⁹⁰ též Michaela Chládková. Rozdílná místa posledního odpočinku dačických Krajířů, tedy krypta v utrakvistickém kostele a bratrský hřbitov, mohou též svědčit o posunu náboženského smýšlení v rámci nekatolických konfesí napříč generacemi tohoto rodu.

---

⁸³) K rytířskému rodu Koňasů z Vydří J. Halada, *Lexikon české šlechty III. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1994, s. 93-94.

⁸⁴) Náhrobek je v současné době rozlomen na dvě části; J. Bisová, *K dějinám pohřbívání*, s. 67.

⁸⁵) Podle vyobrazení odpovídá náhrobkům z té doby; P. Král, *Smrt a pohřby*, s. 244. Autor odkazuje na Ivo Kořán, *Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 116-135.

⁸⁶) J. Bisová, *K dějinám pohřbívání*, s. 67.

⁸⁷) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 173.

⁸⁸) Michaela Chládková označila rok 1587 jako pravděpodobně mylný a přiklonila se spíše k roku 1582; J. Bystřický, *Dějiny Dačic*, s. 73.

⁸⁹) J. Beringer – J. Janoušek, *Město a panství*, s. 172-173.

⁹⁰) J. Bystřický, *Dějiny Dačic*, s. 106.

Jindřichův Hradec

Poněkud netypický příklad nově vzniklého konfesního pohřebiště lze nalézt v Jindřichově Hradci.⁹¹ Město patřilo od poloviny 13. století pánům z Hradce, kteří jej drželi až do roku 1604, kdy rod úmrtím Jáchyma Oldřicha z Hradce vymřel po meči. Celé panství pánů z Hradce následně přešlo díky sňatkové politice pod správu Slavatů z Chlumu. Jak se později ukázalo, nová vrchnost, která město zdělila, také zasáhla do dějin nového hřbitova při kostele Nejsvětější Trojice.⁹²

Na počátku 16. století se v Jindřichově Hradci nacházely dva hřbitovy. Jeden byl umístěn při farním kostele Nanebevzetí Panny Marie, druhý při kostele sv. Václava.⁹³ Pro Jindřichův Hradec však přesto nebyly v důsledku častých morových ran dostačující, a tak se již v polovině 16. století začalo uvažovat o založení dalšího hřbitova. Roku 1551 se o nutnosti nové pohřební plochy zmínila Anna Hradecká z Rožmberka. V korespondenci se svým manželem Jáchymem z Hradce popsala těžkou situaci měšťanů na předměstích Jindřichova Hradce, během které se posledním místem odpočinku zemřelých dětí stávaly zahrady na místo hřbitova. O šest let později Jáchym z Hradce vyzýval městskou radu k založení hřbitova „*extra muros*“ po vzoru některých královských měst.⁹⁴ Důvody k této potřebě tedy prozatím vycházely hlavně z nedostatku místa na dosavadních pohřebištích a očistných snah v době moru. Za problémem nedostatečného prostoru k pohřbívání nestála pouze morová nákaza, ale také nevole vrchnosti, která si nepřála pohřby nekatolíků při farním kostele. Určitým řešením tak bylo rozšíření a následné znovuvysvěcení hřbitova při kostele sv. Václava v září 1576,

---

⁹¹⁾ K dějinám Jindřichova Hradce František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/1-4, II/1-3, Jindřichův Hradec 1927-1936. K náboženské situaci v Jindřichově Hradci se vyjadřuje práce Josefa Hrdličky, Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630), České Budějovice 2013. Autor v ní přibližuje multikonfesní prostředí zeměpanského města, konflikty mezi katolíky a protestanty vyplývající z tohoto soužití a proměnu těchto konfliktů, která nastala s nástupem protireformace. Konfliktu vzniknuvšího kvůli kostelu Nejsvětější Trojice a přilehlému hřbitovu je v díle věnována samostatná kapitola.*

⁹²⁾ K. Kuča, *Města a městečka II*, s. 708-709.

⁹³⁾ František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/2, Jindřichův Hradec 1927*, s. 256.

⁹⁴⁾ Josef Hrdlička, *Víra*, s. 241. Příkladem takového královského města mohl být Písek, kde došlo k založení hřbitova „*extra muros*“ v roce 1549. Konkrétní města však v dopise zmíněna nejsou; F. Teplý, *Dějiny města I/2*, s. 258.

čímž se stavba nového hřbitova prozatím odložila.⁹⁵ Problém s případným zdrojem morové nákazy přímo v městě to však neřešilo.

Konečným východiskem mělo být rozhodnutí městské rady o stavbě nového hřbitova společně s kostelem Nejsvětější Trojice severovýchodně za městskými hradbami.⁹⁶ Od původních důvodů z poloviny 16. století se situace ohledně potřeby nového hřbitova poněkud proměnila. Mor z roku 1582 již nebyl jediným důvodem, který by vznik dalšího pohřebiště podmiňoval. Vedle zcela logické nutnosti většího prostoru k pohřbívání obětí moru a s tím spojených potřeb hygienických opatření zde byla ještě jedna důležitá okolnost.⁹⁷ V Jindřichově Hradci se totiž nacházel významný počet nekatolických měšťanů. Hřbitov měl po svém založení sloužit právě jim, a tak si vlastním nákladem obstarali pozemek, kde bylo pohřebiště roku 1582 založeno. Už v době vzniku hřbitova se objevily konfesní problémy, které vyvrcholily na přelomu 16. a 17. století po dokončení stavby hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice.⁹⁸

Hřbitovní kostel se začal stavět nedlouho po založení pohřebiště.⁹⁹ Nechali jej postavit v letech 1590-1594 rovněž jindřichohradečtí nekatolíci společně s finančním přispěním Adama II. z Hradce. To, že kostel, stejně jako hřbitov, měly být spravovány právě nekatolíky, s sebou přineslo značné potíže.¹⁰⁰ Toto pohřebiště lze proto zařadit pod konfesní příčiny vzniku.

Spory mezi nekatolickým měšťanstvem na jedné straně a katolickou vrchností společně s místními jezuity na straně druhé se mimo jiné dotkly také hřbitova s kostelem.¹⁰¹ Jezuité sídlili v Jindřichově Hradci od roku 1594. Jejich přítomnost ve městě nebyla náhodná, neboť byli pozváni v roce 1592 tamní katolickou vrchností za účelem pozvednutí katolické víry, která tou dobou zaznamenávala hluboký úpadek.¹⁰² Kvůli zvýšení počtu katolíků Adam II. z Hradce dokonce postoupil jezuitskému řádu patronátní právo na všechny kostely

---

⁹⁵) J. Hrdlička, *Víra*, s. 241; F. Teplý, *Dějiny města I/2*, s. 350.

⁹⁶) K dějinám kostela Nejsvětější Trojice Tereza Nejedlá, *Kostel Nejsvětější Trojice v Jindřichově Hradci*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 25, 2013, s. 14-31.

⁹⁷) J. Hrdlička, *Víra*, s. 240.

⁹⁸) Tamtéž, s. 242-243.

⁹⁹) Tamtéž, s. 244.

¹⁰⁰) F. Teplý, *Dějiny města I/2*, s. 358-359.

¹⁰¹) J. Hrdlička, *Víra*, s. 242.

¹⁰²) Tamtéž, s. 175-178.

rodového panství včetně farního kostela Nanebevzetí Panny Marie.¹⁰³ Kostel Nejsvětější Trojice tak zůstal jako jediný v obci pod patronátem městské rady.¹⁰⁴

Nejdůležitější konfesní spory vzniklé v souvislosti s novým hřbitovem a kostelem byly následující. První ostrý konflikt se týkal převážně vlastnictví pozemku, na kterém se stavby nacházely. S tím souvisela i další pře vyvolaná příspěvkem ve výši 20 kop grošů, který na stavbu kostela poskytl Adam II. z Hradce. Změna vrchnosti na počátku 17. století situaci ještě zhoršila, jelikož 3. února 1607 odebral Vilém Slavata patronátní právo z rukou městské rady a předal jej jezuitům.¹⁰⁵ Další významné spory se odehrávaly při pohřbech. Nařízení Jáchyma Oldřicha z Hradce zakázalo roku 1597 pohřbívat ty, kteří se před smrtí nevyzpovídali katolickému faráři. Nařízení se ovšem v praxi neplnilo. Nedochovalo ale ani k důslednému vymáhání ať už ze strany vrchnosti, nebo ze strany jezuitů. Důvodem byl zřejmě fakt, že pohřby byly velice palčivým tématem a snadno mohlo dojít i k ozbrojeným konfliktům.¹⁰⁶

Existují záznamy o náhrobních kamenech, které se dochovaly v prostorách kostela Nejsvětější Trojice a jeho okolí.¹⁰⁷ Ze sedmnácti náhrobků vzniklých před rokem 1618 jich bylo v 19. století čitelných třináct. Jejich podrobná interpretace je uvedena v knize *Víra a moc*. Náhrobky měšťanů je možno přiřadit k jednotlivým sociálním vrstvám: radním osobám, erbovním rodinám či osobám spjatými s rezidencí Adama II. z Hradce.¹⁰⁸ Zajímavými jsou náhrobky rodiny Pirchanů, které se dochovaly jak v kostele Nejsvětější Trojice, tak ve zdi hřbitova při sv. Václavu. Náhrobky u Nejsvětější Trojice vznikly po roce 1620, náhrobky u sv. Václava jsou předbělohorské.¹⁰⁹

Rudolfov/Velké Hory

Původně ves Velké Hory¹¹⁰ proslula především za vlády Ferdinanda I. ložisky stříbrné rudy. Obec tehdy spadala společně s dalšími okolními vesnicemi pod správu Českých Budějovic a

---

¹⁰³) Tamtéž, s. 184.

¹⁰⁴) Tamtéž, s. 250.

¹⁰⁵) Tamtéž, s. 242-252.

¹⁰⁶) Tamtéž, s. 253-258. Konflikty zmíněné v tomto odstavci a některé další podrobně rozebrané tamtéž, s. 240-258.

¹⁰⁷) Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XIV. XVI Politický okres jindřichohradecký*, Praha 1901, s. 247-250.

¹⁰⁸) J. Hrdlička, *Víra*, s. 247.

¹⁰⁹) J. Novák, *Soupis*, s. 249, 253.

¹¹⁰) K dějinám Rudolfova Bedřich Böhnel, *Dějiny města Rudolfova*, České Budějovice 1956; Vratislav Klabouch, *Rudolfovsko*, Praha 2008.

tedy pod vliv českobudějovické katolické farnosti.¹¹¹ Během kolonizace způsobené navyšováním těžební činnosti přišlo do oblasti Velkých Hor mnoho německy mluvících havířů. Nemálo z nich pocházelo z míst, kde byly rozšířeny nekatolické konfese. Nově příchozí havíři tak s sebou přinášeli reformované křesťanské učení.¹¹² S rozšiřováním obce stoupal samozřejmě také počet nekatolíků.¹¹³ V polovině 16. století měla oblast již okolo 80 procent nekatolického obyvatelstva. Současně s přidělem čtyř svobodných podílů z těžby (tzv. kukusů) se českobudějovická městská rada zavázala postavit ve Velkých Horách kostel a hřbitov. Českobudějovičtí se však dlouho zdráhali tento závazek splnit. Situaci částečně vyřešil horský perkmistr Matyáš Morgenstern, který na základě povolení císaře Ferdinanda I. prosadil alespoň založení horského hřbitova. Roku 1554 tedy českobudějovická městská rada odkoupila pozemek nazývaný „*Veitsgarten*“ a nechala jej ohradit zdí.¹¹⁴ Přesná podoba hřbitova se zřejmě nedochovala, nacházel se však v blízkosti později postaveného kostela a snad jej i celý obklopoval.¹¹⁵ Odpovídal by tedy středověkému typu „*velký otevřený*“.

Založení kostela provázely mnohem větší potíže. Českobudějovičtí se snažili všemožně zabránit výstavbě nekatolického kostela a posílali proto stížnosti císaři. Ferdinand I. zpočátku prohlašoval, že stavbu nepovolí. Nakonec však nařídil, aby byl spor urovnán a nekatolický kostel vystavěn. Došlo k tomu ve stejném roce, v jakém byl založen hřbitov, tedy roku 1554.¹¹⁶ Je pravděpodobné, že více než katolická víra zde hrála významnější roli těžba stříbra. Právě finanční zisky z ní by totiž mohly vysvětlit situaci, kdy Ferdinand I., jinak věrný zastánce katolictví, povolil stavbu nekatolického kostela. Prvotní stavba byla zahájena a dokončena v roce 1556 na stejném pozemku jako hřbitov.¹¹⁷

V prosinci roku 1585 byly Velké Hory povýšeny na královské město listinou Rudolfa II., kterému dodnes vděčí město za svůj název.¹¹⁸ V rudolfinské době se tamním luteránům

---

¹¹¹) Bedřich Böhnel, *Dějiny města Rudolfova*, České Budějovice 1956, s. 15-16.

¹¹²) Ze jmenovaných nekatolických učení je zmiňováno především luteránství a později též kalvinismus; tamtéž, s. 17, 30.

¹¹³) Vlivem růstu byla Velkým Horám od roku 1554 povolena zvláštní pečeť nesoucí název „Pečeť nového horního města u Budějovic“; tamtéž, s. 35.

¹¹⁴) Tamtéž, s. 30; Daniel Kovář datuje založení hřbitova do roku 1555; D. Kovář, *Budějovické hřbitovy*, s. 13.

¹¹⁵) B. Böhnel, *Dějiny města Rudolfova*, s. 141.

¹¹⁶) Tamtéž, s. 31.

¹¹⁷) Tou dobou bylo pravděpodobně postavenou pouze presbyterium; tamtéž, s. 31-32.

¹¹⁸) Tamtéž, s. 57.

stále dařilo a do města přicházeli další nekatoličtí havíři.¹¹⁹ Změna nastala v první polovině 17. století. V roce 1618 se Rudolfovi přidal na stranu stavovského odboje, v důsledku čehož připadl v pobělohorském období opět pod správu Českých Budějovic.¹²⁰ S tím souvisela také změna správy kostela a hřbitova, kterým se stala katolická církev. Původně nekatolický kostel byl upraven tak, aby se zde mohly konat katolické bohoslužby. Kostel byl zasvěcen sv. Vítu, pravděpodobně s ohledem na původní název pozemku „*Veitsgarten*“.¹²¹ Hřbitov nadále sloužil zhruba do první poloviny 18. století. Roku 1715 byl na Rudolfově založen nový hřbitov a původní pohřebiště v okolí kostela bylo nedlouho poté zrušeno.¹²² Na jeho bývalé ploše se v současnosti nachází točna městské hromadné dopravy.

Rudolfovský hřbitov je možné zařadit mezi pohřebiště vzniklá z konfesních příčin. Nicméně v tomto případě by bylo vhodné poukázat na kombinaci prostorových a konfesních důvodů. Je totiž velice pravděpodobné, že k založení hřbitova by došlo i v případě, že by havíři byli katolického vyznání. Nejspíše by k tomu ale došlo již o několik let dříve a bez většího odporu českobudějovické městské rady.

Týn nad Vltavou

Týn nad Vltavou je dalším příkladem města, ve kterém došlo k založení bratrského pohřebiště.¹²³ Původně arcibiskupské zboží přešlo roku 1415 do zástavní držby.¹²⁴ Od krále Jiřího z Poděbrad jej za zásluhy v husitských válkách získal šlechtický rod Čabelických ze Soutic.¹²⁵ Čabeličtí město drželi od roku 1461 až do roku 1601, kdy jej museli postoupit správě týnské obce.¹²⁶

---

¹¹⁹) Tamtéž, s. 48-98.

¹²⁰) Tamtéž, s. 99-116; K náboženské situaci v Českých Budějovicích v předbělohorském období T. Sterneck, *Konfesní minorita ve městě „náboženství papežského“*. Českobudějovičtí nekatolíci na počátku 17. století a jejich politická vystoupení. in: V. Ledvinka (ed.), *Město*, s. 223 -267.

¹²¹) Tamtéž, s. 140-141.

¹²²) Tamtéž, s. 212.

¹²³) K poznání dějin města Týna nad Vltavou jsou zcela stěžejní publikace Josef Sakař, *Dějiny hradu a města Týna nad Vltavou a okolí*, Týn nad Vltavou 1906; Josef Sakař, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí* I-IV, Týn nad Vltavou 1934-1957.

¹²⁴) J. Sakař, *Dějiny města* I, Týn nad Vltavou 1935, s. 59.

¹²⁵) J. Halada, *Lexikon české šlechty* II. *Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1993, s. 41. Více k Čabelickým ze Soutic, tamtéž, s. 41-42.

¹²⁶) J. Sakař, *Dějiny města* I, s. 59-78.

Původně katolické město naslouchalo postupně od roku 1416 kázáním nekatolických kněží.¹²⁷ Tato liturgie byla v městě oblíbenou, a tak byl počet katolíků již v průběhu 16. století takřka zanedbatelný.¹²⁸ Dochovaly se také informace o utrakvistických farářích. První zmínka o nich pochází z roku 1447, poslední pak z roku 1621, kdy Týn opustil kališnický duchovní Jan. Někdejší příbytek utrakvistických kněží byl poté vypálen.¹²⁹

Menšinu mezi nekatolíky tvořili členové Jednoty bratrské, kteří se v Týně nad Vltavou nacházeli pravděpodobně již okolo roku 1500. Bratři měli ve městě svůj sbor, při kterém spravovali nevelký pozemek, který sloužil jako hřbitov.¹³⁰ Tento první bratrský hřbitov se nacházel „v poli“ v blízkosti obecního rybníka.¹³¹ Jelikož však docházelo k častým záplavám a voda z rybníka vyplavovala hroby, povolila týnská obec 24. listopadu 1546 Jednotě bratrské konání pohřbů na hřbitově při kostele sv. Jakuba.¹³²

Situaci bratřím v Týně značně komplikovaly panovnické mandáty, jež omezovaly jejich činnost. Plněním mandátů z let 1547 a 1548 byl sbor na krátký čas i uzavřen. V Týně se tak vzájemně střídala určitá tolerance s perzekucemi. V reakci na další císařský mandát došlo 17. října 1584 k opětovnému zavření sboru. Prokop Čabelický, který nechal sbor zapečetit, jednal zřejmě na doporučení Viléma z Rožmberka.¹³³ Bratrské bohoslužby se poté konaly v domě u Matěje Hrona.¹³⁴ Situace se zlepšila s postupným rušením listin omezujících činnost Jednoty bratrské. Rovněž nástup Petra Voka z Rožmberka do čela sousedního rožmberského

---

¹²⁷) Tamtéž, s. 88.

¹²⁸) Tamtéž, s. 81-88.

¹²⁹) Tamtéž, s. 88-90.

¹³⁰) J. Sakař, *Dějiny hradu*, s. 92.

¹³¹) Josef Sakař uvedl polohu pole v části zvané „V Hlinkách“. Rybník tedy mohl být situován na Hlineckém potoce.

¹³²) J. Sakař, *Dějiny města*, s. 162.

¹³³) Vilém z Rožmberka pokoušel tlačit na Čabelické, aby v Týně omezovali činnost Jednoty bratrské co možná nejvíce; F. Hrejsa, *Sborové*, s. 58.

¹³⁴) Z Akt Jednoty bratrské Ferdinand Hrejsa odhaduje sto bratrských duší, které se scházely na bohoslužby u bratra Hrona; tamtéž, s. 58-59. Václav Březan zmínil Matěje Hrona v souvislosti s Petrem Vokem a jeho manželkou Kateřinou z Ludanic, které využívala jeho služeb; Jaroslav Pánek (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985, s. 466.

dominia byl pro aktivity bratří příznivý.¹³⁵ Petr Voka z Rožmberka dokonce roku 1610 přispěl na stavbu nového týnského sboru 300 kopami grošů. Při této nové „sbornici“, v domě čp. 112, byl v zahradě za domem zřízen také nový bratrský hřbitov.¹³⁶ Osud pohřebiště ovšem příliš nepřál. Po roce 1620, kdy začalo docházet k rekatolizaci, byl sborový dům včetně zahrady předán do správy katolické církve, došlo k jeho sekularizaci a na místě hřbitova byla postavena stodola.¹³⁷

Situace Jednoty bratrské v Týně nad Vltavou nebyla příliš optimální.¹³⁸ I přes veškeré komplikace však bratří založili v Týně během své působnosti dva nové hřbitovy. První, pocházející pravděpodobně z první poloviny 16. století, zničilo nevhodné umístění a s tím související přírodní vlivy. Druhý, založený zhruba o sto let později, zanikl v důsledku rekatolizace nedlouho po svém založení. Méně obvyklé bylo také přechodné pohřbívání členů Jednoty bratrské na farním hřbitově. Na základě dostupné literatury lze dále usoudit, že v Týně nad Vltavou pravděpodobně nedocházelo k závažnějším konfliktům mezi Jednotou a dalšími nekatolíky. Potyčky by totiž mohly vést například k zákazu bratrských pohřbů na farní půdě v době, kdy sbor neměl vlastní pohřebiště.

Pohřebiště vzniklá z hygienických příčin

Český Krumlov

Český Krumlov je spjatý především s rodem Rožmberků,¹³⁹ kteří jej zdělili po pánech z Krumlova na počátku 14. století.¹⁴⁰ Rožmberkové z města během své vlády vytvořili bohaté

---

¹³⁵) Petr Vok z Rožmberka na rozdíl od svého bratra Viléma Jednotu podporoval; F. Hrejsa, *Sborové*, s. 59. Dále srov. J. Pánek, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010, s. 104-118.

¹³⁶) Číslo popisné 112 je vázáno na současnou dobu vydání publikace *Dějiny hradu a města Týna nad Vltavou a okolí* z roku 1906.

¹³⁷) F. Hrejsa, *Sborové*, s. 59.

¹³⁸) Josef Sakař, *Dějiny hradu a města Týna nad Vltavou a okolí*, Praha 1906; Josef Sakař, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí I*, Praha 1935; Ferdinand Hrejsa, *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1939.

¹³⁹) K dějinám Českého Krumlova ze starších prací Jiří Zálaha, *Český Krumlov a okolí*, České Budějovice 1964. Z novějších *Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620*, Český Krumlov 2002; Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010. K dějinám českokrumlovských kostelů např. M. Gaži – Jarmila Hansová, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012; Kubíková, Anna, *Českokrumlovský špitál a kostel sv. Jošta*, Jihočeský sborník historický 66-67, 1997-1998, s. 104-110.

město, které využívali jako sídlo svého rodu.¹⁴¹ Vilém z Rožmberka nechal město přestavět do renesanční podoby, roku 1555 spojil samostatné obce Latrán a Vnitřní město, a celkově jeho vláda přinesla městu významný rozkvět. Vladař také nechal pozvat do Českého Krumlova jezuitský řád za účelem duchovní péče a pozvednutí katolické víry, což s sebou později za vlády Petra Voka přineslo konfesní neshody.¹⁴²

Nový hřbitov, který byl v Českém Krumlově v 16. století vybudován, lze využít jako příklad, v němž se mísily dvě různé příčiny vzniku nových pohřebních ploch. Zda v tomto případě lze mluvit o zcela novém pohřebišti vzniklém z hygienických důvodů, je více než diskutabilní. V listopadu 1585 zasáhla sídelní město Rožmberků morová epidemie.¹⁴³ Původní českokrumlovský hřbitov nacházející se u děkanského kostela sv. Víta náhle nestačil pojmut zvýšený počet obětí. Zároveň bylo v době moru důležité alespoň omezit další šíření nemoci. Ještě téhož roku byla tedy naproti svatovítskému kostelu na druhém břehu Vltavy založena nová dřevěná kaple, pozdější kostel sv. Martina, společně se hřbitovem. Tím došlo k přesunutí potenciálního zdroje nákazy dále od poddaných i vrchnosti.¹⁴⁴ Nicméně ve stejném roce, kdy vznikl nový hřbitov, byl zrušen původní hřbitov u kostela sv. Víta. Nové pohřebiště vzniklo pravděpodobně přemístěním toho starého a muselo tedy být od počátku využíváno nejen k pohřbům obětí moru.¹⁴⁵ Samotná myšlenka přemístit hřbitov za hradby města na druhý břeh Vltavy ukazuje na hygienické okolnosti takového konání. Na druhou stranu nelze zcela vyloučit ani fakt, že k přemístění hřbitova došlo pouze z důvodu nedostatku pohřebního místa.

V souvislosti s otázkou důvodu založení pohřebiště je zajímavá informace z období, kdy již platil Majestát. V listu Matyáše Singera z 9. listopadu 1609 adresovanému českokrumlovské městské radě byl vznesen požadavek na zřízení nového evangelického

---

¹⁴⁰) Petr Pavelec, *Počátky hradu a města*, in: M. Gaži (ed.), *Český Krumlov*, s. 30-31.

¹⁴¹) Jiří Zálaha, *Český Krumlov a okolí*, České Budějovice 1964, s. 3.

¹⁴²) Veronika Lombartová, *Počátky jezuitské koleje v Českém Krumlově*, in: M. Gaži (ed.), *Český Krumlov*, s. 691-698.

¹⁴³) Morovou ránu z roku 1585 je zmiňují J. Pánek (ed.), *Václav Březan, Životy*, s. 480; Václav Schulz, *Příspěvky k dějinám moru v zemích Českých z let 1531-1746*, Praha 1902, s. 8.

¹⁴⁴) Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 227; Jarmila Hansová, *Kaple svatého Martina ve městě Český Krumlov*, in: ckrumlov.cz (online), cit. 15. 6. 2017, dostupné z http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_kapmar.xml.

¹⁴⁵) E. Poche, *Umělecké památky I*, s. 227; Anna Kubíková, *Staré náhrobní kameny v Českém Krumlově*, Jihočeský sborník historický 56, 1987, s. 24.

pohřebiště. Městská rada následně v odpovědi povolila evangelíkům pohřbívat na hřbitově sv. Martina.¹⁴⁶ Z tohoto záznamu je zřejmé, hřbitov vzniklý v roce 1585 po svém založení sloužil katolíkům, kteří tvořili v Českém Krumlově většinu, a lze zde tedy vyloučit konfesní příčiny vzniku. Zároveň zde jde nejspíše hledat počátky pro označení „*luteránský hřbitov*“, se kterým se lze v souvislosti s pohřebištěm u sv. Martina setkat.¹⁴⁷

V Českém Krumlově se dochovalo několik náhrobních kamenů. Sepulkrálním památkám na území Českého Krumlova se věnovala Anna Kubíková. V článku věnovaném českokrumlovským náhrobkům popsala 30 kamenů, které bylo možné v době psaní práce ve městě nalézt.¹⁴⁸ Z tohoto počtu vzniklo dvanáct kamenů v 16. století a osm kamenů v 17. století. Žádný z nich bohužel nepochází ze hřbitova při sv. Martinu, náhrobky z tohoto místa vznikly v pozdější době.¹⁴⁹

Hřbitov byl v roce 1892 zrušen a plocha využita k úpravě na městský park. Kaple zasvěcená sv. Martinu byla začátkem 18. století rekonstruována do barokní podoby a v areálu bývalého hřbitova se dodnes nachází.¹⁵⁰

Soběslav

Soběslav byla již od středověku v držení pánů z Rožmberka. Z toho důvodu zůstávali obyvatelé města dlouho věrni katolické víře.¹⁵¹ V průběhu 16. století se situace poněkud změnila. Od roku 1565 měl Soběslav ve správě Petr Vok z Rožmberka, v důsledku čehož se nejspíše také proměnil pohled na katolictví.¹⁵² Z počátku 17. století dokonce pochází zmínka o přítomnosti Jednoty bratrské, nicméně již Ferdinand Hrejsa přítomnost bratrského hřbitova v Soběslavi vyloučil.¹⁵³

---

¹⁴⁶) A. Kubíková, *Protestanté v Českém Krumlově*, in: *Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620*, Český Krumlov 2002, s. 32-33.

¹⁴⁷) Jana Marešová (ed.), *František Mareš – Jan Sedláček, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese českokrumlovském II/3*, Praha 2017, 915.

¹⁴⁸) A. Kubíková, *Staré náhrobní kameny*, s. 25.

¹⁴⁹) Tamtéž, s. 25-33.

¹⁵⁰) Jiří Olšan, *Zahrady v obrazu města a krajiny Českého Krumlova. Od středověkých počátků do roku 1918*, in: M. Gaži (ed.), *Český Krumlov*, s. 275.

¹⁵¹) K dějinám Soběslavi ze starších prací Roman Cikhart, *Město Soběslav*, Soběslav 1907; Jan Lintner, *Soběslav 1390-1940. 550 let města Soběslavi*, Soběslav 1941. Z novějších Petr Lintner, *Pohledy soběslavské I-III*, Soběslav 2008-2013.

¹⁵²) Jan Lintner, *Soběslav 1390-1940. 550 let města Soběslavi*, Soběslav 1941, s. 10-26.

¹⁵³) F. Hrejsa, *Sborové*, s. 50.

Původní místo posledního odpočinku soběslavských měšťanů se nacházelo přímo uprostřed města, v okolí děkanského kostela sv. Petra a Pavla. Jeho rozloha nebyla příliš velká a případné rozšíření nebylo vzhledem k umístění možné. V průběhu 16. století přestala vyhovovat jeho kapacita, přestože se zde nacházela kostnice.¹⁵⁴ Na základě těchto okolností lze předpokládat, že morová rána, která Soběslav postihla roku 1570, posloužila jako rozhodující impuls pro výstavbu nového hřbitova. Na druhé straně je však možné, že k založení nového pohřebiště „*extra muros*“ by došlo i později, bez vlivu morové rány.

Soběslav představuje další město, kde došlo v předbělohorském období k založení morového pohřebiště.¹⁵⁵ Hřbitov byl založen roku 1570 na místě zpustlého zemědělského stavení, které údajně dříve patřilo tamnímu měšťanu Janu Burianovi.¹⁵⁶ Ke hřbitovní zdi prý přiléhala také kazatelna Jednoty bratrské.¹⁵⁷ Kostel sv. Marka byl na hřbitově vystavěn až mnohem později díky finanční pomoci Zachariáše Marka Markovského. Roku 1650 povolil pražský arcibiskup stavbu kostela a ještě téhož roku se začalo stavět. V této době již hřbitov pravděpodobně nesloužil jen k pohřbívání obětí moru. O tom svědčí také zasvěcení kostela sv. Marku, který není typickým ochráncem proti moru.¹⁵⁸

V okolí kostela sv. Marka nelze v současnosti nalézt náhrobní kameny, které by byly datovány před rok 1620. Významnější náhrobky z bývalého hřbitova se nacházejí ve dvoře tzv. Smrčkova domu.¹⁵⁹

Plochu bývalého pohřebiště lze v případě Soběslavi určit poměrně s jistotou. Roku 1650 nechal totiž Zachariáš Marek ohradit hřbitov společně s kostelem kamennou zdí v délce 170 sáhů (asi 304 metrů).¹⁶⁰ Podle aktuálních map je tato délka téměř totožná s obvodem dnešního parku, který se na místě bývalého hřbitova nachází od poloviny 20. století. Půdorys hřbitova je nepravidelného obdélníku o rozloze cca 60 x 100 metrů. Díky tomuto poznatku a pomocí map Soběslavi z roku 1828 lze také porovnat výměry původního hřbitova „*intra muros*“ a morového hřbitova u sv. Marka (viz Příloha 2). Hřbitov ve své nezměněné podobě sloužil až do roku 1937, kdy byl do provozu uveden hřbitov nový. Na bývalém hřbitově pak

---

¹⁵⁴) J. Lintner, *Hřbitovní kostel sv. Marka*, Soběslav 1936, s. 4-5.

¹⁵⁵) V encyklopedii Karla Kuči, ze které byly všechny dosavadní příklady vytipovány, však zmínku o něm nenajdeme.

¹⁵⁶) J. Lintner, *Hřbitovní kostel*, s. 8.

¹⁵⁷) F. Hrejsa, *Sborové*, s. 50.

¹⁵⁸) J. Lintner, *Hřbitovní kostel*, s. 3-19.

¹⁵⁹) Petr Lintner, *Pohledy soběslavské I*, Soběslav 2008, s. 181.

¹⁶⁰) J. Lintner, *Hřbitovní kostel*, s. 20.

byly v následujících letech rušeny hroby, exhumovány ostatky a roku 1954 bylo místo upraveno do podoby parku.¹⁶¹

Pohřebiště vzniklá z prostorových příčin

Písek

Písek se stal městem za vlády Přemysla Otakara II.¹⁶² Velký význam pak získal za vlády Lucemburků, zejména Jana Lucemburského a Karla IV. V této době bohatl zejména díky uděleným privilegiím.¹⁶³ Během husitských válek byl Písek významným střediskem kališnického hnutí. Toto učení pak bylo u píseckých měšťanů oblíbené po celé 16. století.¹⁶⁴

Královské město Písek je příkladem města, kde došlo k založení hřbitova „*extra muros*“ z prostorových důvodů. V polovině 16. století rozhodla písecká městská rada o zřízení nového pohřebiště. Tento „krchov“ se měl stát již třetím křesťanským pohřebištěm na území města. Nejstarší z městských hřbitovů se nacházel v centru Písku při farním kostele Narození Panny Marie. Druhé pohřebiště bývalo u kostela sv. Václava, který leží zhruba jeden kilometr západně od historického centra. Jednalo se o hřbitov „*extra muros*“ a pravděpodobně se na něm pohřbívalo hlavně v dobách, kdy ve městě řádil mor.¹⁶⁵

Důvod vzniku nového hřbitova nelze pravděpodobně přičítat konfesním příčinám. Nejsou totiž známy zprávy o případných konfesních sporech ve městě, které by za vznikem stály.¹⁶⁶ Vyloučení hygienických příčin již tak jisté není, neboť existující prameny naznačují, že se v těchto místech nacházelo morové pohřebiště již před rokem 1549, tedy před založením hřbitova. Tyto informace však byly nejspíše pouze nástrojem pozdějších sporů o vlastnictví kostela mezi píseckými měšťany a tamním dominikánským klášterem z poloviny 17.

---

¹⁶¹) P. Lintner, *Pohledy I*, s. 176-177.

¹⁶²) K poznání dějin Písku je stěžejní dílo Augusta Sedláčka, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou I-III*, Písek 1911-1913. Dějinami píseckých církevních staveb se zabýval Jan Adámek, *Písecké katolické kostely. Stručný průvodce*, Písek 2005.

¹⁶³) Mezi tyto privilegia patřilo například právo vařit pivo či skladovat sůl; Jan Dobeš – Josef Renner, *Písek*, Nové Město nad Metují 1889, s. 9.

¹⁶⁴) Tamtéž, s. 9-25.

¹⁶⁵) August Sedláček, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*, Písek 1913, s. 127-128.

¹⁶⁶) A. Sedláček, *Dějiny I-III*; J. Adámek, *Počátky píseckého kostela Svaté Trojice do roku 1619*, in: J. Adámek – Jiří Prášek (edd.), *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2013*, Písek 2014, s. 43-59.

století.¹⁶⁷ Nový hřbitov byl sice situován na podobné lokalitě jako soběslavský morový hřbitov, tedy za hradbami města a vodním tokem, ale vyskytující se časté záplavy spojené s podmáčenou půdou lze jen stěží považovat za hygienická opatření.¹⁶⁸

Ve stejném roce, kdy došlo k založení nového hřbitova, se přestalo pohřbívat u farního kostela Narození Panny Marie.¹⁶⁹ Nový hřbitov tak mohl být pouze přemístěním původního pohřebiště, což bylo důvodem pro jeho zařazení do kategorie hřbitovů vzniklých z prostorových příčin.

Nový písecký hřbitov byl situován v místě nacházejícím se za zpustlým mlýnem, v prostorách bývalé zahrady, kterou městu roku 1515 daroval král Vladislav II.¹⁷⁰ Na založení hřbitova upozorňuje portál hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice.¹⁷¹ Nápis na něm připomíná nejen rok založení 1549, ale také dokončení stavby hřbitovního kostela o 27 let později, v roce 1576.¹⁷² Se založením kostela se počítalo již v roce 1549,¹⁷³ bylo však nutné získat potřebnou finanční částku. Do té doby byla na hřbitově zřízena provizorní dřevěná kaple Proměnění Páně.¹⁷⁴ Kaple stála v místě pozdější zvonice, která byla vystavěna současně s kostelem.¹⁷⁵

---

¹⁶⁷) Blíže k těmto zprávám J. Adámek, *Počátky*, s. 45. Stejného nerelevantního rázu je nejspíše bohužel také doložené svědectví, že se v dobách moru pohřbívalo u sv. Václava, tamtéž.

¹⁶⁸) A. Sedláček, *Dějiny I*, s. 84.

¹⁶⁹) J. Adámek – Jiří Fröhlich, *Písecké náhrobníky z 13.-18. století*, Písek 1996, s. 6.

¹⁷⁰) A. Sedláček, *Dějiny III*, s. 127. Jan Adámek nicméně naznačuje, že vznik celého pohřebiště lze předpokládat již v roce 1515, J. Adámek, *Počátky*, s. 44.

¹⁷¹) „LETHA 1549 TOTO MISTO KV POHREBV TIEL MRTWEYCH GEST WYWOLENO TENTO PAK KOSTEL ZALOZIEN A STAWIEN GEST WE GMENO SWATE A POZEHNANE TROGICZE LETHA 1576“; Josef Soukup, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXIII Politický okres Písecký*, Praha 1910, s. 235. Přesnější přepis nápisu, J. Adámek, *Počátky*, s. 43.

¹⁷²) J. Soukup, *Soupis*, s. 235.

¹⁷³) Archeologické poznatky dokonce naznačily, že ke stavbě kostela, alespoň jeho části, mohlo dojít právě v tomto roce; J. Adámek, *Počátky*, s. 46.

¹⁷⁴) Jan Adámek naznačil, že vznik nejen této kaple, ale také celého pohřebiště lze předpokládat již v roce 1515; J. Adámek, *Počátky*, s. 44-46.

¹⁷⁵) J. Soukup, *Soupis*, s. 240. Zvonice se dodnes nachází v areálu hřbitova; K. Kuča, *Zděné zvonice České republiky*, Praha 2015, s. 241.

Z doby rozšíření hřbitova během 19. století se dochoval plánek původní podoby tohoto pohřebiště. Půdorys nerozšířeného hřbitova byl oválný, kostel se nacházel v zadní části areálu, kaple pak stála vlevo od vstupní brány.¹⁷⁶ Lze předpokládat, že pohřebiště mělo tuto podobu již v době svého založení a ani poté nedošlo k výraznějším změnám.

Také na píseckém hřbitově u kostela Nejsvětější Trojice se dochovalo několik hmotných pramenů.¹⁷⁷ Kromě zmíněné pamětní desky s nápisem na portálu hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice se jedná o několik náhrobních kamenů, které se nacházejí v kostelní podlaze a v blízkosti zvonice.¹⁷⁸ Většina z nich pochází z 18. a 19. století.¹⁷⁹ Ze starších a čitelnějších náhrobků jich pět vzniklo v předbělohorské době.¹⁸⁰ Dva patřily příslušníkům nižší šlechty a pocházejí z roku 1591. Jeden nese jméno Alexandra Loka z Netky a Jehnědna, druhý patřil Aničce, dceři Rudolfa z Karlovic.¹⁸¹ Třetí náhrobek patřil pravděpodobně také šlechtici, jelikož nese erb Eichhornů z Reichenbachu. Z nápisu je však patrný pouze letopočet a neúplné datum.¹⁸² Další dva náhrobní kameny patřily měšťanům. První z roku 1603 měl vzpomínat na městského primátora Samuela Radimila Horského. Zajímavý je pak náhrobek měšťanky Anny Řečické z 9. září 1582.¹⁸³ Nápis v kameni totiž hlásá, že dotyčná zemřela v „*czasu rany morowe*“. Dotyčná mohla zemřít na následky moru, který řádil tou dobou v Čechách a nejspíš i v Písku.¹⁸⁴ Náhrobek by tedy mohl podporovat

---

¹⁷⁶) A. Sedláček, *Dějiny III*, s. 133. V oválné podobě je také zachycen na mapách I. vojenského mapování, tamtéž je stále ještě patrná takřka nulová zástavba v okolí, a to jak hřbitova u Nejsvětější trojice, tak u kostela sv. Václava.

¹⁷⁷) Zmínka o pramenech hmotné kultury z okolí píseckého kostela Nejsvětější Trojice se nachází ve starších pracích; J. Soukup, *Soupis*, s. 233-242. Z novějších J. Adámek – J. Fröhlich, *Písecké náhrobníky z 13. – 18. století*, Písek 1996, s. 6-58.

¹⁷⁸) J. Adámek – J. Fröhlich, *Písecké náhrobníky*, s. 6.

¹⁷⁹) J. Soukup, *Soupis*, s. 240. Díky práci Jana Adámka a Jiřího Fröhliche je známo, že náhrobky u zvonice pochází od kostela Narození Panny Marie. Odtud byly nejprve přeneseny ke hřbitovní zdi Nejsvětější Trojice a následně ke zvonici; J. Adámek – J. Fröhlich, *Písecké náhrobníky*, s. 6.

¹⁸⁰) J. Soukup, *Soupis*, s. 237-240; J. Adámek – J. Fröhlich, *Písecké náhrobníky*, s. 16.

¹⁸¹) J. Soukup, *Soupis*, s. 237-239.

¹⁸²) J. Adámek – J. Fröhlich, *Písecké náhrobníky*, s. 16-17.

¹⁸³) J. Adámek, *Počátky*, s. 43.

¹⁸⁴) Morovou ránu z roku 1582 uvedl V. Schulz, *Příspěvky*, s. 8; J. Pánek (ed.), *Václav Březan, Životy*, s. 464.

teorii Jana Adámka o morovém pohřebišti. Vzhledem k tomu, že nápis není příliš jasný, nelze s jistotou říci, zda Anna Řečická opravdu zemřela na morovou nákazu.

Prachatice

Prachatice patřily na počátku 16. století Roupovským z Roupova, ovšem již roku 1507 byly odprodány pánům z Rožmberka.¹⁸⁵ Za jejich vlády Prachatice rostly a bohatly, a to hlavně díky solnému obchodu.¹⁸⁶

Prachatice představují město, kde byl v 16. století založen hřbitov „*extra muros*“. V druhé polovině 16. století pravděpodobně přestávala dostatečnou kapacitu hřbitova při děkanském kostele sv. Jakuba Většího v centru Prachatic.¹⁸⁷ Přesné datum založení nového pohřebiště u kostela sv. Petra a Pavla ve Starých Prachaticích není zcela známé. Kostel byl podle legend založen v 10. století a archeologové jej datují do období románského slohu. Archeologické poznatky rovněž naznačily, že v okolí kostela sv. Petra a Pavla existovalo pohřebiště až v pozdější době a nikoliv bezprostředně po jeho založení.¹⁸⁸ Některá literatura uvádí, že hřbitov byl v roce 1587 pouze rozšířen.¹⁸⁹ Václav Starý pro toto tvrzení použil latinsky psaný pramen, ze kterého je patrné, že hřbitov v roce 1587 již existoval, nicméně musel vzniknout relativně krátce před tímto rokem.¹⁹⁰ Dále je důležité si uvědomit, že pohřby přímo v kostele sv. Petra a Pavla probíhaly již před rokem 1587, což také dokazují tamní náhrobní kameny.¹⁹¹

---

¹⁸⁵) František Josef Sláma, *Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1838, s. 49-50.

¹⁸⁶) Tamtéž, s. 50-80.

¹⁸⁷) Kostel podle legendy pochází z románské doby a světil jej sv. Vojtěch; František Veselý, *Prachatice a okolí. Všeobecný popis, dějiny a turistický rádce*, Prachatice 1924, s. 49.

¹⁸⁸) Jaromír Beneš, *Výzkum archeologického pracoviště Prachatického muzea v roce 1995*, Zlatá stezka 2, 1995, s. 159-165.

¹⁸⁹) Tamtéž, s. 49; Václav Starý, *Konvokace kněžstva v Prachaticích v r. 1595*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 48.

¹⁹⁰) V. Starý, *Konvokace*, s. 48.

¹⁹¹) Jedná se celkem o sedm náhrobků. Čtyři kameny z let 1562, 1563, 1580 a 1581 se nacházely uvnitř kostela podél zdi. Pátý, poblíž presbytáře, nesl letopočet 1548 a šestý z roku 1570 byl zazděný ve vnější zdi kostela na jižní stěně. Tyto náhrobky vesměs patřili prachatickým měšťanům, či okolní drobné šlechtě (ze šlechtických náhrobků např. „GVLYANA GIEZOWSKA Z MALOWIC“, v erbu vyobrazen kuň podobně jako v erbu vladyků z Malovic; ALZBIETA MALOWZOVA Z AUGEZDA A NA BIELCZY); František Mareš – Jan Sedláček, *Soupis*

Zajímavostí v tomto případě je relativně pozdní vysvěcení hřbitova. František Mareš a Jan Sedláček uvedli, že k vysvěcení hřbitova došlo až v roce 1593.¹⁹² Václav Starý v článku věnovanému kněžské konvokaci z roku 1595 datoval vysvěcení hřbitova do roku 1595.¹⁹³ Na tento letopočet poukázal totiž list Petra Voka prachatickým měšťanům, ve kterém se nacházela zpráva o příjezdu pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé. V listu je mimo to uvedeno, že místní hřbitov není vysvěcený a návštěva arcibiskupa je vhodnou příležitostí, jak to napravit.¹⁹⁴ Díky zmíněnému latinskému pramenu je známo přesné datum vysvěcení, k čemuž došlo 23. června 1595.¹⁹⁵

V kostele sv. Petra a Pavla se dochovalo 21 náhrobků zasazených do vnitřních stěn kostela. Jedenáct kamenů vzniklo s jistotou v předbělohorském období. O dvou je známo, že pocházejí z let 1587-1620. První, z roku 1588, patřil zřejmě neznámému měšťanovi. Již v roce 1913 byl ale náhrobek místy nečitelný.¹⁹⁶ Druhý náhrobek patřil Marianě Ježovské, manželce Zdeňka Ježovského z Lub.¹⁹⁷

Přesná podoba původního pohřebiště také není přesně známa. Je pravděpodobné, že v době vzniku nebyl ani řádně ohraničen. Zeď byla postavena až při rozšíření v roce 1587.¹⁹⁸ Poslední rozšíření proběhlo v roce 1909.¹⁹⁹ Od roku 1958 je kostel včetně původní plochy hřbitova (před rokem 1909) chráněn Národním památkovým úřadem.²⁰⁰ Nejpozději za josefinských reforem došlo k úplnému zrušení pohřbů poblíž děkanského kostela sv. Jakuba,

---

památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXVIII Politický okres Prachatický, Praha 1913, s. 295-304.

¹⁹²) Tamtéž, s. 304.

¹⁹³ V. Starý, *Konvokace*, s. 48.

¹⁹⁴) SOkA Prachatice, AM Prachatice, Duchovní správa v Prachaticích, inv. č. 632, sign. III-F-1, kart. 9, fol. 4.

¹⁹⁵ V. Starý, *Konvokace*, s. 48.

¹⁹⁶) Po dataci úmrtí dotyčného náhrobek pokračuje „VSNVL GEST V PANV (KRISTV) SLOWVTNY PAN“ následuje nečitelný úsek, kde se mělo nacházet jméno, dále jen „EM PAN BVOH RACZ DATI PRZIGITI. AMEN.“; F. Mareš – J. Sedláček, *Soupis*, s. 298.

¹⁹⁷) Tamtéž, s. 301.

¹⁹⁸) V. Starý, *Konvokace*, s. 48.

¹⁹⁹) František Veselý, *Prachatice a okolí. Všeobecný popis, dějiny a turistický rádce*, Prachatice 1924, s. 50.

²⁰⁰) Dříve Státní ústav památkové péče.

čímž se stal hřbitov při sv. Petru a Pavlu jediným prachatickým hřbitovem.²⁰¹ Hřbitov slouží dodnes.

Pohřebiště nezařazená

Slavonice

Slavonice jsou známy především pro své zachovalé renesanční domy z 16. století. V té době také rostl význam města, které pak bylo na vrcholu za vlády Zachariáše z Hradce.²⁰² Za jeho vlády také zřejmě vznikl nový městský hřbitov, který se dodnes nachází na okraji města při kostele sv. Kříže. Bohužel neexistují žádné písemné záznamy, připomínající počátky hřbitova. Na jeho založení tak odkazuje pouze původní hřbitovní brána nesoucí letopočet 1586 a štít s erby Zachariáše z Hradce a jeho manželky Anny ze Šlejnic. Portál je v současnosti součástí kostela sv. Kříže.²⁰³

Okolnosti vzniku kostela nejsou zcela jasné, a tak jej nelze v rámci této práce zcela přesně zařadit. Některá literatura uvádí, že se jednalo o hřbitov určený protestantům.²⁰⁴ Zdeňka Míchalová ve své disertační práci tuto myšlenku zamítla s tím, že úroveň reformace nemohla být v době vzniku hřbitova dostatečná, aby mohli nekatolíci vznést požadavek na vlastní pohřebiště. Nový hřbitov za hradbami Slavonic vznikl s největší pravděpodobností kvůli nedostatku místa na původním pohřebišti.²⁰⁵ To se nacházelo u farního kostela Nanebevzetí Panny Marie.²⁰⁶ Před ním lze také dodnes nalézt dva náhrobky z 16. století (viz Příloha 3).²⁰⁷

---

²⁰¹) Na mapě stabilního katastru z roku 1837 již není zakreslený. Náhled do z internetových stránek Archivní mapy (k 22. 4. 2018): http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/6076-1/6076-1-004_index.html

²⁰²) Jaroslav Sedlář – Jitka Sedlářová, *Slavonice*, Praha 1973, s. 42-43.

²⁰³) Zdeňka Míchalová, *Měšťané a výtvarné umění ve vrchnostenských městech na počátku raného novověku. Případ Telče a Slavonic v 16 století*, Brno 2016 (= disertační práce), s. 47; E. Poche, *Umělecké památky Čech III*, Praha 1977, s. 362.

²⁰⁴) E. Poche, *Umělecké památky III*, s. 361.

²⁰⁵) Z. Míchalová, *Měšťané*, s. 47.

²⁰⁶) Tamtéž, s. 49.

²⁰⁷) Přepis náhrobků, tamtéž s. 63.

Závěr

Bakalářská práce si kladla za cíl přiblížit problematiku vzniku nových pohřebišť v jižních Čechách mezi lety 1500-1620, zaměřit se na právní podmínky vzniku nových hřbitovů a příčiny, které k založení nového pohřebiště mohly vést. Podle tří možných příčin vzniku (konfesní, hygienické a prostorové) měly být nově založené hřbitovy v jihočeských městech zařazeny.

Dokumentace právních podmínek nebyla zcela úspěšná, neboť většina právních dokumentů se k problematice nevyjadřovala. Výjimkou byl dodatek *Majestátu*, tzv. *Porovnání*, z roku 1609, který za určitých podmínek povoloval zakládání nekatolických hřbitovů.

Určení příčin vzniku konkrétních nově vzniklých hřbitovů bylo vcelku úspěšně. Nejpočetnější skupina pohřebišť vznikla z konfesních příčin. V Dačicích a Týně nad Vltavou se jednalo o bratrský hřbitov, v případě Jindřichova Hradce a Rudolfova to byl hřbitov evangelický. Jako hřbitovy vzniklé z hygienických příčin bylo možné považovat dva nově vzniklé hřbitovy, soběslavský morový při sv. Marku a českokrumlovský při sv. Martinu. Pohřebišť, která byla založena kvůli nedostatečnému prostoru na původních pohřebních plochách, by odpovídaly písecký hřbitov při sv. Trojici a pohřebiště u kostela sv. Petra a Pavla ve Starých Prachaticích. Slavonické pohřebiště nebylo možné zcela přesně zařadit, ačkoliv se lze domnívat, že vzniklo z prostorových příčin.

Stanovené příčiny, které vedly k zakládání nových hřbitovů, ukázaly také své nedostatky, související hlavně s nejednoznačností. Problémy se nejvíce vyskytly při zařazování hřbitovů vzniklých z hygienických důvodů, kde u obou konkrétních pohřebišť došlo ke kombinaci s prostorovými příčinami vzniku. Na pomezí konfesní a prostorové kategorie se nacházel rudolfovský hřbitov a na příkladu Jindřichova Hradce byly patrné vlivy všech tří definovaných příčin. Mísení příčin bylo ovšem patrné téměř na každém příkladu.

Jedním z vedlejších cílů bakalářské práce byl výklad dějin jednotlivých hřbitovů s přesahem do dnešní doby. Z tohoto pohledu je zajímavá skutečnost, že z devíti hřbitovů vzniklých mezi lety 1500-1620 jsou tři stále v provozu. Jedná se o dačický, prachatický a slavonický hřbitov. Výjimečné je zejména postavení nekatolického bratrského pohřebiště v Dačicích, které zcela nezaniklo ani v průběhu rekatolizace. Ostatní hřbitovy byly zrušeny po josefinských reformách, od konce 18. století do poloviny 20. století. Výjimkou bylo bratrské pohřebiště v Týně nad Vltavou, které zaniklo v důsledku rekatolizace již nedlouho po Bílé Hoře a evangelický hřbitov na Rudolfově, který byl zrušen v polovině 18. století.

V Dačicích, Jindřichově Hradci, Písku, Prachaticích a Soběslavi se dochovaly náhrobní kameny pocházející ze sledovaného období. V práci byly některé použity především za účelem poukázání na náboženské myšlení jednotlivých měšťanů či příslušníků šlechty.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané

SOkA Prachatice, AM Prachatice, Duchovní správa v Prachaticích, inv. č. 632, sign. III-F-1, kart. 9.

Prameny vydané

Brandl, Vincenc (ed.), *Kniha tovačovská aneb Pana Ctibora z Cimburku a Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském*, Brno 1868.

Borový, Klement (ed.), *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I-II*, Praha 1868 - 1869.

Černá, Alena (ed.), *Jan Černý. Spis o nemocech morních, kterak se mají lidé chovati před tím, i po tom času*, Praha 2017.

Černá, Alena (ed.), *Jan Vočehovský. Krátkej spis o morovej nemoci*, Praha 2017.

Jireček, Josef - Jireček, Hermenegild (edd.), *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882.

Král, Pavel (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.

Kreuz, Petr - Martinovský, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Dolní Břežany 2007.

Marešová, Jana (ed.), *František Mareš – Jan Sedláček, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese českokrumlovském II/3*, Praha 2017.

Tisher, František (ed.), *Dopisy konsistoře pod obojí z let 1609-1619 I-II*, Praha 1917.

Jaroslav Pánek (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

Pažout, Julius Antonín (ed.), *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, Praha 1906.

Schulz, Václav (ed.), *Příspěvky k dějinám moru v zemích Českých z let 1531-1746*, Praha 1902.

Literatura

- Adámek, Jan, *Písecké katolické kostely. Stručný průvodce*, Písek 2005.
- Adámek, Jan, *Počátky píseckého kostela Svaté Trojice do roku 1619*, in: J. Adámek – Jiří Prášek (edd.), *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2013*, Písek 2014, s. 43-58.
- Adámek, Jan – Fröhlich, Jiří, *Písecké náhrobníky z 13. – 18. století*, Písek 1996.
- Ariès, Phillipe, *Dějiny Smrti I-II*, Praha 2000.
- Beneš, Jaromír, *Výzkum archeologického pracoviště Prachatického muzea v roce 1995*, Zlatá stezka 2, 1995, s. 159-165.
- Beringer, Jan – Janoušek, Jaromír, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.
- Bisová, Jana, *K dějinám pohřbívání v Dačicích: s přihlédnutím k matrice zemřelých a dokumentaci starého hřbitova*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 65-110.
- Böhnel, Bedřich, *Dějiny města Rudolfova*, České Budějovice 1956.
- Bůžek, Václav a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.
- Bystřický, Jan a kol., *Dějiny Dačic*, Dačice 2016.
- Dobeš, Jan – Renner, Josef, *Písek*, Nové Město nad Metují 1889.
- Ledvinka, Václav (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014 (= Documenta Pragensia 33).
- Gaži, Martin - Hansová, Jarmila, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012.
- Halada, Jan, *Lexikon české šlechty I-III. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992-1994.
- Halama, Ota - Marek, Jindřich, *Smrt a pohřby bratrské šlechty v polovině 16. století*, in: Martin Wernisch (ed.), *Unitas Fratrum 1457-2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*, Jihlava 2007, s. 122-171.
- Havlice, Jiří, *Pohřební ritus starší doby bronzové v jižních Čechách*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 2001, s. 57-64.
- Hlinomaz, Milan, *Nápisy na rakvi Petra Voka z Rožmberka rodové funerální konsekvence (ke 400. jubileu vymření rodu)*, Epigraphica & Sepulcralia 3, 2011, s. 75-82.
- Horyna, Mojmír, *Jan Blažej Santini-Aichel. Život a dílo*, Praha 1998.

- Hrdlička, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice, 2013.
- Hrejsa, Ferdinand, *Sborové jednoty bratrské*, Praha 1939.
- Hrejsa, Ferdinand, *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912.
- Hrejsa, Ferdinand, *Dějiny křesťanství v Československu I-VI*, Praha 1947-1950.
- Hrubá, Michaela, "Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle". *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.
- Hrubý, Petr, *Náhrobek kancléře Ladislava ze Šternberka (†1521) a úskali figurálního sepulkrálního sochařství kolem roku 1600*, *Epigraphica & Sepulcralia* 2, 2006-2007, s. 65-74.
- Kovář, Daniel, *Budějovické hřbitovy. Malý kulturně-historický průvodce*, České Budějovice 2001.
- Kovařík, Petr, *Klíč k pražským hřbitovům*, Praha 2001.
- Kovařík, Petr – Frajerová, Blanka, *Klíč k českým hřbitovům*, Praha 2013.
- Král, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- Krofta, Kamil, *Majestát Rudolfa II.*, Praha 1909.
- Kubíková, Anna, *Staré náhrobní kameny v Českém Krumlově*, Jihočeský sborník historický 56, 1987, s. 24-34.
- Kubíková, Anna, *Českokrumlovský špitál a kostel sv. Jošta*, Jihočeský sborník historický 66-67, 1997-1998, s. 104-110.
- Kubíková, Anna, *Protestanté v Českém Krumlově*, in: *Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620*, Český Krumlov 2002, s. 22-42.
- Kuča, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I-VIII*, Praha 1996-2011.
- Kuča, Karel, *Zděné zvonice České republiky*, Praha 2015.
- Lintner, Jan, *Hřbitovní kostel sv. Marka*, Soběslav 1936.
- Lintner, Jan, *Soběslav 1390-1940. 550 let města Soběslavi*, Soběslav 1941.
- Lintner, Petr, *Pohledy soběslavské I-II*, Soběslav 2008-2010.
- Ledvinka, Václav (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014 (= Documenta Pragensia 33).

Lombartová, Veronika, *Počátky jezuitské koleje v Českém Krumlově*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 691-713.

Malý, Tomáš, *Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*, *Časopis Matice moravské* 126, 2007, s. 251-266.

Mareš, František - Sedláček, Jan, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXVIII Politický okres Prachatický*, Praha 1913.

Mikulec, Jiří a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Míchalová, Zdeňka, *Měšťané a výtvarné umění ve vrchnostenských městech na počátku raného novověku. Příklad Telče a Slavonic v 16 století*, Brno 2016 (= disertační práce).

Myslivečková, Hana, *Náhrobek Václava Berky z Dubé a Lipé (†1575) v kostele Panny Marie před Týnem v Praze a jeho moravské paralely*, *Epigraphica & Sepulcralia* 2, 2006-2007, s. 143-165.

Nejedlá, Tereza, *Kostel Nejsvětější Trojice v Jindřichově Hradci*, *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska* 25, 2013, s. 14-31.

Nešpor, Zdeněk, *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.

Neustupný, Jiří, *Pohřbívání žehem v pravěku Čech a Moravy*, Praha 1941.

Novák, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XIV Politický okres jindřicho-hradecký*, Praha 1901.

Nováková, Stanislava, *Krajčirové z Krajku. Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010.

Olšan, Jiří *Zahrady v obrazu města a krajiny Českého Krumlova. Od středověkých počátků do roku 1918*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 231-291.

Pánek, Jaroslav, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010.

Pánek, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.

Pavelec, Petr, *Počátky hradu a města*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 25-57.

Petrů, Jaroslav, *Santiniho stavby ve Žďáru nad Sázavou*, Praha 1967.

Pěkný, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

Poche, Emanuel, *Umělecké památky Čech I-III*, Praha 1977.

Prchal Pavlíčková, Radmila, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017, 310 s.

Sakař, Josef, *Dějiny hradu a města Týna nad Vltavou a okolí*, Týn nad Vltavou 1906.

Sakař, Josef, *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí I*, Týn nad Vltavou 1935.

Sedláček, August, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou I-III*, Písek 1913.

Sedlář, Jaroslav – Sedlářová, Jitka, *Slavonice*, Praha 1973.

Sláma, František Josef, *Obraz minulosti starožitného města Prachatic*, Praha 1838.

Starý, Václav, *Konvokace kněžstva v Prachaticích v roce 1595*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 48-49.

Soukup, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXIII Politický okres Písecký*, Praha 1910.

Teplý, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/2*, Jindřichův Hradec 1927.

Sterneck, Tomáš, *"Chtějí krchov, by pak třebas na několiko zámkuov zamčen byl, mocně odevřítí a to mrtvé tělo sami pochovati"*. *Pohřby v konfesijně rozděleném prostředí na příkladu předbělohorského Brna*, in: Martin Holý – Pavel B. Kůrka (edd.), *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku = Church and death: the institutionalization of death in the early modern times*, Praha 2007, s. 79-113.

Sterneck, Tomáš, *Konfesní minorita ve městě „náboženství papežského“*. *Českobudějovičtí nekatolíci na počátku 17. století a jejich politická vystoupení*. in: Václav Ledvinka (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014 (= *Documenta Pragensia* 33), s. 223 -267.

Unger, Josef, *Pohřební ritus 1. až 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy*, Brno 2006.

Veselý, František, *Prachatice a okolí. Všeobecný popis, dějiny a turistický rádce*, Prachatice 1924.

Winter, Zikmund, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I-II*, Praha 1895.

Winter, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892.

Wondrák, Eduard, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999.

Soupis obrazových příloh

- 1) Náhrobek s reliéfem dámské postavy na bývalém bratrském hřbitově v Dačicích.
- 2) Původní hřbitov „*intra muros*“ při kostele sv. Petra a Pavla v Soběslavi.
- 3) Dva náhrobní kameny původem z 16. století, nacházející se před kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve Slavonicích.

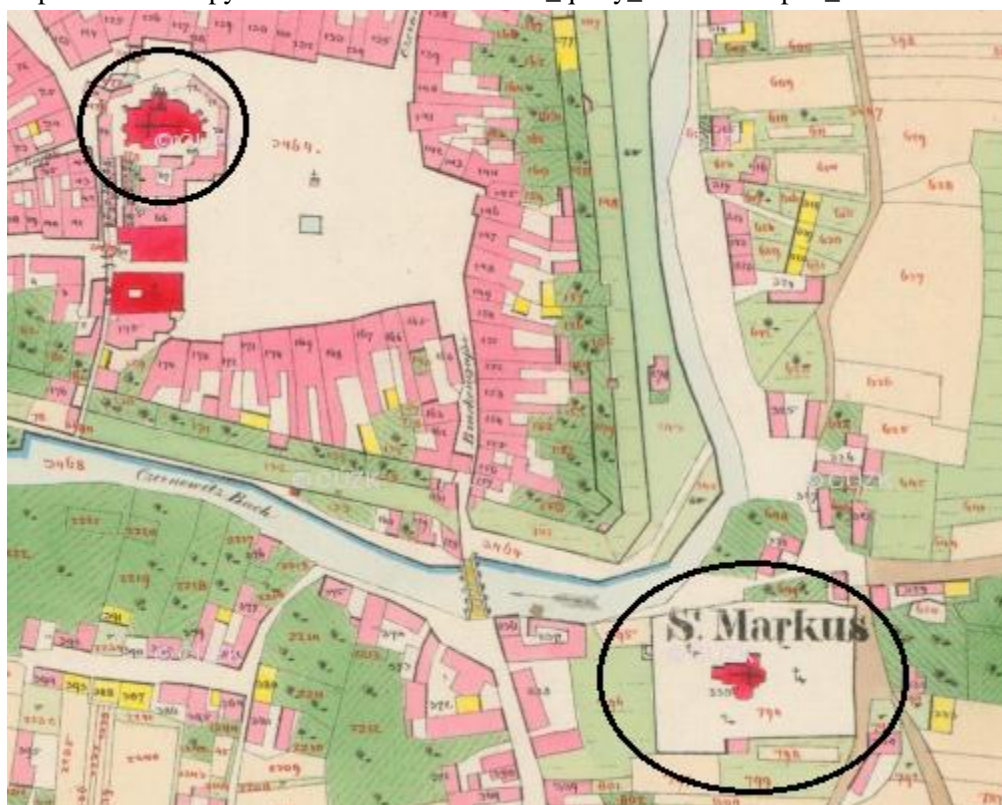
Obrazové přílohy:

- 1) Náhrobek s reliéfem dámské postavy na bývalém bratrském hřbitově v Dačicích.

- 2) Vlevo nahoře původní hřbitov „*intra muros*“ při kostele sv. Petra a Pavla v Soběslavi. Vpravo dole hřbitov z roku 1570. Hřbitovní plocha v obou případech vyznačena bílou barvou. Mapa stabilního katastru převzata z internetových stránek Archivní mapy ke dni 13. 4. 2018:

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c7117-1

- 3) Dva náhrobní kameny původem z 16. století, nacházející se před kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve Slavonicích.

